

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost

Katedra za poljski jezik i književnost

ŽENSKI LIKOVI U SUVREMENOJ POLJSKOJ PROZI
Izabrana djela Katarzynie Grochole

Ivana Černi
Škeljo

Mentorica: Dr. sc. Đurđica Čilić-

Zagreb, lipanj 2014.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Katarzyna Grochola	4
3. Laka i trivijalna književnost	5
4. Žensko pismo i chick lit	8
5. Djela	11
5.1 Pregristi glistu – Przegryźć dżdżownicę.....	11
5.2 Ciklus Źabe i anđeli – Źaby i anioły.....	12
5.3 Drhtaj krila – Trzepot skrzydeł.....	20
6. Ženski likovi i njihove uloge	22
6.1 Źena	22
6.2 Majka	27
6.2.1 Pobačaj	29
6.3 Kćer	30
6.4 Prijateljica.....	33
6.5 Ljubavnica	33
6.6 Brak	34
6.6.1 Udana	34
6.6.2 Prevarena.....	35
6.6.3 Razvedena	37
6.6.4 Ponovno udana	38
6.7 Zlostavljana	39
7. Stereotipi i stvarnost kod Grochole	41
8. Zaključak	42

1. Uvod

Katarzyna Grochola, nazivana i poljskom Bridget Jones, autorica je niza knjiga u kojima je u prvi plan stavila lik obične žene sa svim njenim svakodnevnih problemima. Njena žena nije ni po čemu savršena niti se to trudi biti, već daje odraz stvarnosti kroz mnoge uloge koje igra. Ona je majka i kćer, udana ili razvedena, zaposlena ili nezaposlena, vječno u stisci s vremenom ili pak uživa u slobodi. Prolazi kroz sve frustracije, uspjehe i padove svog života nama pred očima, a opet istodobno uspijeva zadržati veliku dozu optimizma i nade u bolje sutra.

Grocholine bi se knjige mogle staviti u skupinu vrlo simpatičnog i laganog štiva, s uobičajenim svakodnevnim temama kroz koje svi prolaze i u kojima se žene najbolje mogu naći. Grochola iz svoje stvarnosti izdvaja sliku žene, prikazuje uloge u koje se ona sama i cijelo društvo svrstava pod, ali ne dozvoljava da se definira samo jednom od njih. Njena je žena sve to, a opet i više.

Cilj je ovog rada dati pregled ženskih likova koji se pojavljuju u djelima Katarzynie Grochole, predstaviti ih razvrstane prema ulogama koje dobivaju te vidjeti do koje granice ti likovi predstavljaju stvarno stanje, kada su odraz nekog stereotipa koje nameće društvo te kada ga i kako ruše.

Stereotipi koji prate žanr chick lita opisuju tu vrstu književnosti kao jeftinu simpatičnu i vrlo privlačnu s likovima koji proživljavaju svakodnevne obične i manje obične situacije, ali uvijek na kraju dobiju svoj sretan kraj, pravu ljubav i rješenje svih životnih problema. Taj je tip književnosti lagan za čitanje, ali na čitatelja ne ostavlja preveliki dojam niti je sama knjiga doživljena kao neko djelo visoke kvalitete. Njihova je prva zadaća zabaviti, a ne educirati.

Kod Grochole se također postavlja i pitanje u čemu je njena popularnost, jer njene su knjige iznimno popularne u Poljskoj i redovito završavaju kao bestselleri. Da li se tu radi o privlačnosti žanra kao takvog, njenog stila laganog i opuštenog pisanja ili je ipak stvar malo dublja i upravo su likovi, tj. žene koje ona stavlja u prvi plan, zaslužni za cijeli uspjeh?

2. Katarzyna Grochola

Katarzyna Grochola, novinarka i jedna od najprodavanijih poljskih spisateljica, rođena je 18. lipnja 1957. u gradu Krotoszynie. Kako joj je majka bila polonistica, a otac pravnik, Grochola se oduvijek zanimala za pisanje, no u početku je radila i kao glumica, savjetnica u bračnom uredu, pomoćna sestra u bolnici i pomoćnica slastičara. Njena kćer, Dorota Szelałowska, također je novinarka i spisateljica.

Poznata po romanima u kojima je žena glavni lik te često nazivana poljskom Bridget Jones, Grochola je debitirala 1997. godine knjigom *Pregristi glistu (Przegryźć dżdżownicę)*. Nekoliko godina kasnije uslijedio je i ciklus *Żabe i anđeli (Żaby i anioły)* u kojeg spadaju romani *Nikada u životu! (Nigdy w życiu!)*, *Srce u povelju (Serce na temblaku)*, *Ja ću vam pokazati! (Ja wam pokażę!)* i *A zar nisam rekao! (A nie mówiłam!)*. Grochola je također autorica romana *Osobnost noćnog leptira (Osobowość ćmy)*, *Drhtaj krila (Trzepot skrzydeł)*, *Kristalni Anđeo (Kryształowy Anioł)* te *Zelena vrata (Zielone drzwi)*. Valja spomenuti i dvije knjige koje odudaraju od njenog uobičajenog stila – *Makatka*, koju je napisala zajedno s kćeri te *Huston, imamo problem (Huston, mamy problem)*, u kojem je po prvi puta glavnu ulogu dala muškom liku.

Osim romana, Grochola je objavila i tri zbirke pripovijedaka *Prijavnica za ljubav (Podanie o miłość)*, *Stići prije prve zvijezde (Zdążyć przed pierwszą gwiazdką)* te *Odobrenje za sreću (Upoważnienie do szczęścia)*. U suradnji s psihoterapeutom Andrzejem Wiśniewskim nastale su *Ljubavne veze i prekidi (Związki i rozwiązki miłosne)* te *Bračne i vanbračne igre i zabave (Gry i zabawy małżeńskie i pozamałżeńskie)*.

Drame *Dozvoli mi da odem (Pozwól mi odejść)* i *Mačak mi je smršavio (Kot mi schudł)* donijele su joj 4 nagrade u dramaturškom natjecanju *Tespis* 2000., dok je *Nigdy w życiu!* 2001. i 2002. godine bila nagrađena EMPiK-ovom nagradom AS. Knjiga *Zielone drzwi* proglašena je poljskim bestsellerom 2010. godine te je u samo godinu dana privukla oko 160 000 čitatelja.

O popularnosti Katarzynie Grochole među poljskom čitalačkom i gledalačkom publikom svjedoči i činjenica da su knjige *Nigdy w życiu!* i *Ja wam pokażę!* ekranizirane, a kasnije je *Ja wam pokażę!* pretvorena i u televizijsku seriju.

3. Laka i trivijalna književnost

Milivoj Solar književnost dijeli na laku i tešku, ali se ne zadržava na tim osnovnim tipovima već ga zanima njihova pozadina – zašto i kako se jedno djelo može nazivati lakim, a drugo teškim te tko je taj koji ih određuje. Prema njemu pitanje je postoji li lakoća u pisanju, čitanju ili književnim djelima, koja bi se isto tako mogla onda dijeliti na laka i teška¹. Nadalje, spominje ruske formaliste od kojih kreće definicija teške književnosti kao oblika koji se postiže *"cjelokupnim sustavom književnih postupaka, među kojim tipovi motivacije, organizacije, sižei i perspektiva pripovjedača igraju okvirno najvažniju, premda ne uvijek i presudnu ulogu"*². Laki je pak oblik onaj u kojem *"nema odstupanja od uobičajenog, u kojem nema iznenađenja, niti originalnosti, pa je prema tome jezik prepušten lakom, automatiziranom razumijevanju u smislu obične, svakidašnje komunikacije"*.³

Govoreći o razlikama između trivijalne književnosti i stvarnosti Solar se dotiče vrlo čestog mišljenja, a to je da trivijalna književnost predstavlja stvarnost. To je mišljenje vrlo lako pobiti nakon samo nekoliko stranica čitanja bilo koje knjige koja se smatra lakom, tj. trivijalnom književnošću, jer zapleti i situacije koje su opisani daleko su od stvarnosti te je vrlo upitno gdje bismo u svome životu stvarno susreli se s takvim događajima, misterijima ili osobnim nesrećama.

U predavanju pod nazivom *Trivijalna književnost i svakodnevni život*, iz ciklusa *Laka i teška književnost*, Solar daje i nekoliko smjernica kako razlučiti laku književnost od teške, gledajući na opise prostora i vremena, koji su uvijek odmaknuti i nedovoljno definirani da bi ih se moglo smjestiti u neki vremenski ili kronološki slijed. Najvažniji je faktor naravno glavni junak, koji ima neke nadnaravne sposobnosti ne samo rješavanja svih problema u kojima se nalazi već i privlačenje istih u velikom broju. Ipak, Solar se tu odmiče od vjerovanja kako je glavna ideja trivijalne književnosti stvaranje utopije ili vječne čežnje iz stvarnosti, jer prema tome to bi mogla biti odlika gotovo svakog tipa književnosti.

Kada bismo Grocholina djela krenuli analizirati prema ranije istaknutim kriterijima koje Solar spominje, odmah bismo ih stavili pod kategoriju lake književnosti, no morali bismo se zaustaviti na opisu stvarnosti koji nam je prikazan. Grochola nigdje nije eksplicitno

¹ Solar, Milivoj: *Laka i teška književnost*; Matica hrvatska, Zagreb, 2005.; str. 8

² Solar, Milivoj: *Laka i teška književnost*; Matica hrvatska, Zagreb, 2005.; str.12

³ Solar, Milivoj: *Laka i teška književnost*; Matica hrvatska, Zagreb, 2005.; str 2

navela o kojem se vremenu radi, no njeni se događaji kreću u dva pravca – ili se sve nastavlja nakon jednog ključnog događaja, kako je to u ciklusu *Žabe i anđeli*, ili se pripovjedačica vraća u prošlost prepričavajući ključne elemente koji su doveli do situacije u kojoj je danas – *Drhtaj krila*. Ta druga linija vremena mnogo je više nepovezana i teža za smjestiti u vremenski pravac te se isključivo iz naracije o događajima može uspostaviti neki smjer odvijanja i protoka vremena.

Više detalja nije posvećeno niti prostoru, koji je opisan u kratkim apsolutno nužnim crtama. Opisi istog mogli bi se usporediti s letimičnim pogledom okolo, u kojem za oko zapne nekoliko zanimljivih stvari, a ostalo se otkriva, kao i kod vremena, samo kada je bitno za priču. Prostor je ograničen na objekte u kojima se radnja odvija, na kratko ocrtavanje okoline i razmještaja svega, ali nije dovoljno istražen i ostaje u pozadini, jer bit su radnja i dijalozi, a ne okolina i vrijeme. Prostor je samo nužna scenografija ispred koje je sve smješteno, a koja u prvi plan dolazi dosta rijetko.

Slično kao i Solar, i Ana Radin navodi neke karakteristike prepoznavanja trivijalne književnosti – stereotipnosti, tj. shematičnost, žanrovska kontaminacija i reproduktibilnost (obnovljivost)⁴. I dok je za stereotipnost i obnovljivost vrlo lako pogoditi na čemu se temelje (ponavljanju ranije korištenih shema i motiva koji se nastavljaju jedan na drugi i pokreću radnju), žanrovska je kontaminacija novi pojam koji se može povezati s trivijalnom književnosti. Radin to ovako opisuje: "*Ne poštujući žanrovska pravila, tvorac trivijalnog književnog dela u stanju je da pomeša sve moguće žanrove i da tako, principom beskrajnog ulančavanja, stvori grotesknog mutanta. S obzirom da spajanje nije rezultat prirodnog, evolutivnog, uzročno-posledičnog agensa, šavovi su rogotatni i lako uočljivi, te predstavljaju upadljiva mesta na kojima se mehanički spajaju dve različite stvari, čime mehanizam kalemljenja ogoljavaju, a njime omogućavaju reproduktivnost najvišeg stepena.*"⁵

Kako se Grochola nosi sa stereotipima u svojim djelima biti će obrađeno u zasebnom poglavlju, no sada je dovoljno reći da ih ona preuzima kao sredstvo kroz koje može opisivati stvarnost i na njima pokazati kako su krivi i koliko mogu ograničiti poimanje pojedinog lika isključivo na temelju uloge koju ima u društvu. Ista se pozitivna stvar, nažalost, ne može reći i za njen pristup obnovljivosti, gdje je kvaliteta pojam manje važnosti od kvantitete. Dok je

⁴ Radin, Ana: *Eventualne formalno-shematičke distinkcije* iz zbornika tekstova *Trivijalna književnost*; Beograd, 1987.; str. 46

⁵ Radin, Ana: *Eventualne formalno-shematičke distinkcije* iz zbornika tekstova *Trivijalna književnost*; Beograd, 1987.; str. 46

prvi dio ciklusa *Žabe i anđeli, Nikada u životu*, bio vrlo simpatično izdanje koje opisuje zgrade nedavno rastavljene Judyte, koja se sada slobodna baca u novi život i potragu za novom ljubavlju, nastavci te priče mnogo su slabiji po pitanju predstavljenog sadržaja, tema i same kvalitete napisanog teksta. Na nekim mjestima radnja se čini forsiranom, namjerno razvučenom ili ubrzanom, samo kako bi se imalo o čemu pričati sljedećih stotinu stranica. Opisane situacije, bez obzira koliko simpatične, postaju sve više i više manje vjerojatne da su se mogle desiti u stvarnom životu u tako kratkom periodu te dovode do zaključka kako su navede samo iz razloga guranja priče naprijed, bez obzira na kvarenje kvalitete istim.

Na ovo se nastavlja i Pavao Pavličić, kada spominje masovnu književnost, koja se od trivijalne razlikuje po tome što se *"ona može zasnivati samo na onim vrijednostima koje su specifične i jedinstvene ili koje stavljaju u pogon neka posebna iskustva"*⁶. Drugim riječima, masovna je književnost ona koja se zasniva na medijima kao sredstvu širenja, jer oni joj daju vrijednosti koje predstavljaju kao proizašle iz stvarnosti. Za masovnu je književnost najvažnija senzacija.

Ova ja pojava nažalost vrlo česta u današnje vrijeme. Krivnja za ovakav pristup književnosti ne leži samo u Grocholi i njenom stilu, već dio ide i na čitalačku publiku, koja kada se susretne s nekim djelom koje ima potencijala za nastavak i autor ga je spreman napisati, taj isti nastavak očekuje i traži što prije, ne dajući pritom spomenutom autoru vremena da se potruži oko kvalitete teksta. Dovoljno je samo pogledati komentare čitatelja na nekom od blogova ili čitateljskih portala kako bi se uz komentare kako su nastavci sjajni, pronašli i oni koji idu dalje od imena i slave autorice i komentiraju kako su očekivali više, kako je tema o kojoj piše već pomalo izlizana i previše obrađena, ali da njen stil spašava smisao za humor koji stvari diže na višu razinu. Neki komentari vrlo jednostavno sažimaju vrijednost Grocholinih knjiga u kategoriju lagano za čitanje, ali ništa posebno, što onda daje pomalo negativnu sliku vrijednosti komentiranih djela.

⁶ Pavličić, Pavao: *Pučka, trivijalna i masovna književnost* iz zbornika tekstova *Trivijalna književnost*; Beograd, 1987.; str. 77

4. Žensko pismo i chick lit

"Zašto ne pišeš? Piši! Pisanje je za tebe, ti si za sebe, tvoje je tijelo za tebe, uzmi ga! Znam, zašto nisi pisala. (I zašto ja nisam pisala dok nisam napunila 27 godina). Zato što je pisanje nešto previsoko, nešto preveliko za tebe, rezervirano je za velike, to znači "za velike muškarce", a ti možeš samo "blebetati".⁷

Žensko je pismo podkategorija suvremene književnosti za čiju je definiciju najvažniji rod autora, a vrsta djela je privremeno zanemarena – žensko su pismo djela koje su napisale žene. Ideja se temelji na stavu kako su žene kroz povijest imale drugačiji razvoj i oblikovanje od muškaraca, krenuvši od samog statusa svog roda, preko povijesti i borbe za prava, pa do današnjeg statusa žena općenito u društvu. Kao takvo, žensko je pismo usmjereno na davanje glasa ženama kako bi mogle izraziti svoja mišljenja, stavove i potrebe te oblikovati drugačiju stvarnost od one koja je servirana "muškim pismom".

Anna Nasiłowska naglasak stavlja na vrlo važno pitanje, problem zapravo, povezan sa ženskim pismom – bi li se feminizam trebao ograničiti samo na djela koja potpisuju autorice ili pak na mnogo šire, na sve primjere u kojima se pojavljuje ženski lik⁸. Širenje na sve prilike u kojima se pojavljuju ženski likovi bilo bi previše i unijelo bi samo veću zbunjenost, jer ne može se točno reći kako svi ženski likovi spadaju pod žensko pismo, pogotovo kada u njegovoj osnovnoj definiciji stoji kako ga pišu isključivo žene. Ostajanje pri toj generalizaciji za sada je najbolje rješenje, što ne znači da je izbjegnuto problem roda i spola.

Prema Ewy Hyży, kategorija je roda postala važnija, jer sa sobom "nosi mogućnost promjena, samoodređivanja ili čak oslobađanja", a spol se "prestao napokon smatrati sudbinom žene i njene „prirode“"⁹. U ženskom su pismu portreti likova različiti upravo po činjenici govori li se o muškarcu ili ženi. I dok danas žene više nisu smatrane pretjerano emocionalnim bićima nesposobnima za ozbiljne stvari, u jednom dijelu ženskog pisma naglasak je uglavnom stavljen na njihovo emotivno stanje, ljubavne veze i probleme, a u

⁷ Cixous, Hélène: *Śmiech Meduzy* iz antologije skica *Cialo i tekst – Feminizm w literaturoznawstwie*; IBL; Varšava, 2001.; str. 169

⁸ Nasiłowska, Ana: *Teksty feministyczne* iz antologije skica *Cialo i tekst – Feminizm w literaturoznawstwie*; IBL; Varšava, 2001.; str. 9

⁹ Hyży, Ewa: *Kobieta, cialo, tożsamość – Teorije podmiotu w filozofii feministycznej końca XX wieku*; Universitas; Krakov; str. 61

pozadinu su gurnuti problemi s kojima se mogu suočiti samo zato jer su žene, koje društvo i dalje tretira slabijima od muškaraca.

Chick lit je upravo takav tip literature, lagan za čitanje, brzo se zaboravlja i uglavnom služi za razonodu. U ovom je tipu književnosti cijeli ženski svijet stavljeni u prvi plan, ali način na koji je to prezentirano uglavnom je vrlo humorističan, laganog tona, te se svi zapleti i nevjerojatni problemi mogu riješiti u zadnjih nekoliko stranica. Ovaj je tip književnosti postao popularan u zadnjih dvadesetak godina vjerojatno zato što nudi razbibrigu i nije potrebno uložiti preveliki trud u čitanje. Isto tako, teme koje se obrađuju cijelo se vrijeme recikliraju i ponovo opisuju, tu više nema originalnosti i inventivnosti, već samo ponavljanje starog i prodaja pod nešto novo.

Kao što je ranije Grochola bila svrstana u laku i trivijalnu književnost, ona pripada i njenim podskupinama – ženskom pismu i donekle chick litu. Pripadnost ženskom pismu je neupitna, Grochola je žena i piše o ženama, čime ispunjava prvi i osnovni uvjet definiranja što je žensko pismo. Njeni su likovi portreti suvremenih, svakodnevnih žena koje čitatelji prate kroz neke faze njihovog života i gledaju kako se nose sa sobom i svojom okolinom. Reći da ih se prati u odrastanju bilo bi previše, pa bi sazrijevanje bio bolji izraz. Naravno, ne može se isključiti da postoje i likovi čije se odrastanje prati i dokumentira kroz razvoj pojedinog djela, kako će se vidjeti kasnije u poglavljima koja se bave detaljnijom razradom djela i uloga.

Ideja ženskog pisma također govori kako su žene, autorice i likovi istodobno, različite od muškaraca, autora i likova, te da drugačije gledaju na stvari oko sebe. To zapravo i nije ništa novo, jer ako se uzme u obzir koliko su žene imale poteškoća kroz povijest u dobivanju svog mjesta u društvu kao punopravni jednako vrijedni članovi, može se uvidjeti i zašto se njihove perspektive razlikuju toliko. No, žensko pismo, a posebno chick lit, naglasak više stavljaju na emotivnu stranu likova, i odlaze ponekad predaleko u pretjerivanju i naglašavanju emocija, ljubavnih tendencija i problema, čineći od žena ono isto za što optužuju muškarce – stvaraju ih slabijima, emocionalno neuravnoteženima, ishitrenima i hirovitima, umjesto da ih pokažu kao jednako snažne i jednako vrijedne.

"Ja žene jednostavno razumijem, i sama sam žena. I one znaju da ja ne kombiniram, ne tražim, pišem ono što osjećam. A život, bez obzira na razne fatalne doživljaje, može biti

veseo."¹⁰ Grocholina je pripadnost chick litu pomalo specifična, jer kod nje prevladava humor, lakoća radnje i naracije, bez velikih ljubavnih patnji i kompliciranja koje inače prati ovaj žanr. Ona se odmiče od pretjeranog romantiziranja i fantaziranja o savršenim ljubavima i priklanja više humorističnoj strani života i takvom načinu razmišljanja. Ljubavni su elementi i dalje prisutni u njenim djelima, no obrađeni su na zreliji način te su povezani s likom koji kroz njih prolazi, jer nije isto da li je lik u pitanju tinejdžerica koja se zaljubljuje po prvi puta i misli da je to ta velika ljubav ili žena koja se oporavlja od rastave i nevjere te ponovo iskušava kako je biti zaljubljen, ali na više zreo način.

Upravo je to jedna od ključnih stvari po kojima se Grochola razlikuje od tipičnog chick lita, jer kod nje sve ljubavi nisu prikazane kao idealizirane pojave i prekidi ne dovode do smaka svijeta glavnome liku, koji onda u potpunom očaju i na izmaku snaga upoznaje muškarca svog života. Kod Grochole je pristup ljubavi prirodniji, ima podjednak omjer ljubavi i problema vezanih za nju da bi se moglo pomisliti kako bi se tako nešto moglo dogoditi u stvarnosti, ali onda, nažalost, opet dolazi do nekih dijelova u kojima se vidi kako je sve, kako kaže Ana Radin, obnovljivo i žanrovski kontaminirano.

Jedino od ovdje predstavljenih djela, a i jedino iz njenog dijela opusa koji spada pod žensko pismo, a koje se odmaklo od kategorije chick lita je *Drhtaj krila*. U toj ispovijesti nema ničeg lijepog niti savršenog, pa čak ni sjećanja na lijepe dane ne mogu popraviti sliku onog što je uslijedilo. Grochola je glas dala zlostavljanoj ženi koja priča kratke prizore iz svog života i opisuje kako se savršena ljubav pretvorila u zlostavljanje i ubojstvo te ruši ideju savršenog muškarca koju forsira chick lit. Ljubav je u početku bila portretirana kao ideal i sigurnost kojem bi prema ideji žanra trebala težiti svaka žena, no ta se savršena slika brzo pokazala više točnim prikazom stvarnosti od bilo kojeg chick lita. Za tu se knjigu može reći da je više u kontaktu sa stvarnošću nego bilo koja druga iz Grocholina opusa.

¹⁰ Intervju s Ewelinom Nowakowskom za PolskaTimes.pl

5. Djela

Ovaj će dio rada dati kratak pregled izabranih djela u kojima su ženski likovi najbolje prikazani. Izbor se temeljio na ne samo temi djela već i udjelu koji ženski likovi imaju u pojedinom romanu te kako su oni predstavljeni. Detaljnija analiza samih likova i njihovih uloga biti će u sljedećem poglavlju.

5.1 Pregristi glistu – Przegryźć dżdżownicę

Debitantski je roman Katarzynie Grochole polu-autobiografski opis njenog života s romantične strane. Ovo polu-autobiografsko najbolje je objasnila sama autorica u jednoj kasnijoj knjizi (*Zelena vrata*), rekavši: "*Kada sam pisala svoju prvu knjigu, prisjetila sam se te zgrade i odlučila taj fragment vlastitog životopisa dati Asi, protagonistici djela Pregristi glistu.*"¹¹

Pregristi glistu je monolog u kojem glavni lik priča o svom životu u kratkim crtama i zgodama od početka do danas te u to upliće priče o svim svojim ljubavima, od ranog djetinjstva i prvog dječaka koji ju je *ranio iz ljubavi*¹², bacivši joj komad cigle u obraz. Te su prve ljubavi dosta nevine i jednostavne, temeljeći se na osjećajima da se netko nekome sviđa i na izazovima kako pokazati da ti je stalo do nekoga – pregristi glistu.

Izleti u prošlost prekidaju se povremeno nekim komentarom iz sadašnjosti, opisom nedavnog događaja ili sjećanja. Kako priča napreduje, noviji se događaji pokazuju mnogo tužnijima i mračnijima od lijepih sjećanja iz prošlosti i vode prema nesretnom kraju – suprugovoj prevari i poljuljanoj vjeri u ljubav.

U trenutku sučeljavanja s mužem i njegovom nevjerom, Asia pokazuje reakciju na vrlo čestu ispriku vezanu za prevaru – to nije ništa značilo, i dalje te toliko volim, možemo nastaviti dalje – ona pokazuje bijes, nevjericu, povrijeđenost, a ipak ostaje zajedno s njime i daje mu novu šansu. Sumnja u njegovu ljubav i iskrenost se pojačavaju. Priča se ne zaustavlja samo na Asi već se Grochola prisjeća iste epizode iz vlastitog života te se pita da li bi sada drugačije postupila.

¹¹ "*Kiedy pisałam swoją pierwszą książkę, przypomniałam sobie to zdarzenie i postanowiłam ten fragment własnego życiorysu oddać Asi, bohaterce Przegryźć dżdżownicę.*" – Grochola, Katarzyna: *Zielone drzwi*; Wydawnictwo Literackie, Krakow, 2010; prijevod I.Č.; str. 16 – 17

¹² Grochola, Katarzyna: *Przegryźć dżdżownicę*; loc 33

Asina priča završava ubojstvom supruga nakon čega se ona potpuno gubi u razmišljanjima i ponavljanjima radnji – one sve počinju s riječima *nikad više* i opisuju stvari iz njene perspektive, dok drugi dio predstavljaju njegove isprike koje završavaju s *draga*. Roman završava rečenicom "*No onda mogu ići.*"¹³, ali nema odgovora kuda.

Cijela ova forma podsjeća na ispovijest, formu koja će se pojaviti u još nekoliko Grocholinih djela, a na pitanje postavljeno na početku romana, kada je izgubila nevinost, odgovor može biti upravo ovaj kraj, kada je ljubav završila.

5.2 Ciklus *Žabe i anđeli* – *Žaby i anioły*

Ciklus *Žabe i anđeli* sastoji se od četiri knjige koje prate život Judyte Kozłowske nakon rastave. Nakon što ju je muž ne samo ostavio zbog druge, mlađe žene, već s njom čeka i dijete, Judyta je prisiljena za sebe i kćer tinejdžericu Tosiu stvoriti novi život. Uz sve to u priču se upliću i dijelovi njenog posla – Judyta odgovara na pisanja čitatelja u jednom časopisu i ta pisma u nekim dijelovima knjiga imaju jako velike sličnosti s njenim životom u tom trenutku ili joj pružaju šansu da kaže što bi htjela naglas reći, a ne može ili pak ne smije.

U prvo knjizi, *Nigdy w życiu*, Judytina je rastava već gotov čin, a ona na tipičan ženski način, moglo bi se reći, razmišlja zašto se baš ona našla u toj situaciji. "*Boże, zašto mi se to dogodilo? Baś meni? Na kraju krajeva statistika kaže da će se to dogoditi svakoj desetoj ženi u našoj državi. Zašto sam baś ja morala biti ta deseta?*"¹⁴

Odmah nakon rastave Judyta se zatekla u nekoliko neočekivanih situacija, koje je sve istodobno morala nekako preživjeti. Bivši je od nje tražio da se iseli iz stana u kojem su ranije živjeli i Judyta je prisiljena prihvatiti novac, s kojim odlučuje izgraditi kuću pored Varšave, gdje živi njena prijateljica Ula. Naravno da se gradnja zakomplicirala do te mjere da je ona morala sudjelovati u njoj, a istovremeno živjeti kod prijatelja, jer je bivši dobio stan. Do useljavanja u novu kuću prošlo je neko vrijeme.

U njen život ulaze dva nova muškarca. Prvi je Plavi, kako ga ona naziva, autor pisama na plavom papiru. Plavi joj se obratio tražeći savjet što da radi jer ga je žena ostavila zbog

¹³ "*No to mogę już iść.*" – Grochola, Katarzyna: *Przegryźć dżdżownicę*; prijevod I.Č.; loc 983

¹⁴ "*Boże, dlaczego to mnie spotkało? Akurat mnie? Przecież statystyki mówią, że spotyka to co dziesiątą kobietę w naszym kraju. Dlaczego musiałam być ta dziesiąta?*" – Grochola, Katarzyna: *Nigdy w życiu*; prijevod I.Č.; loc 43

drugog, no nakon prvotnog Judytinog dosta oštrog odgovora, njihovo dopisivanje se dalje nastavlja i polako eskalira.

"Zaključujem iz načina na koji me cijelo vrijeme vrijeđate da imam posla s feministicom, neispunjenom ženom uvijek u hlačama, koja može jedino zavidjeti ženstvenim ženama na njihovoj ženstvenosti, a sama ne pridodaje nikakvu pažnju niti svojim stavovima niti izgledu. Jesam li u pravu?"

O, previše je previše! Sredit ću te ja, Plavi!"¹⁵

Drugi novi muškarac koji se pojavljuje u njenom životu je Hirek, kojeg je upoznala na Cipru te s kojim započinje vezu po povratku u Poljsku. Tu čak misli da se i zaljubila u njega. Kasnije će saznati na tv-u kako je on zapravo šef bande, oženjen s dvoje djece. *"Zvao je Hirek. Sve će mi objasniti. Ja sam svjetlo u njegovim očima. Itd. Rekla sam mu neka se gubi."*¹⁶

Tosia polako odrasta, a to je popraćeno i nekim zrelim i manje zrelim odlukama. Od odluke da s ocem želim imati normalnu komunikaciju, preko oduševljenja s malim polubratom pa sve to problema u školi i deranja kako je nitko ne razumije. Kada se zaljubila i počela više opterećivati izgledom, Judyta odmah pomišlja na najgore, kako Tosia ima bulimiju, što je malo prije te scene bila i tema jednog od pisama.

Judyta k sebi na večeru poziva nekoliko kolega, među kojima je i sociolog Adam, koji surađuje s njenim časopisom i radi kao radio voditelj. Nakon te prve katastrofalne večeri, oni ostaju u kontaktu joj on čak pomaže oko Tosie. Veza s Adamom polako napreduje, ali dok Adam želi nešto priznati, Judyta izbjegava govoriti o prošlosti. Kasnije kako veza napreduje, Adam ih upoznaje sa sinom iz prošlog braka, a Tosia daje svoj pristanak.

Veza Judyte i Adama nailazi na neočekivanu prepreku kada izbija svađa i Judyta pomisli kako je on čitao njene mailove i pisma upućena Plavome. Nakon nekoliko dana prekida Judyta napokon otkriva kako su Plavi i Adam zapravo ista osoba, što joj je on priznao u mailovima, koje ona nije pročitala. To se jutro na njenim vratima ponovo pojavljuje Adam, i kao pravi vitez na bijelom konju i Judyta dobiva svoj sretan kraj. Jer Adam je ipak *"drugačiji od ostalih"*¹⁷.

¹⁵ *"Wnoszę ze sposobu, w jaki pani mnie nieustannie obraża, że mam do czynienia z feministką, niezrealizowaną kobietą zawsze w spodniach, która może tylko zazdrościć kobiecym kobietom ich kobiecości, a sama nie przywiązuje wagi ani do swoich poglądów, ani wyglądu. Czy mam rację? O, co za dużo, to niezdrawo! Ja cię zalatwię. Niebieski!"* – Grochola, Katarzyna: *Nigdy w życiu*; prijevod I.Č.; loc 1063 – 1064

¹⁶ *"Zadzwoił Hirek. Że on mi wszystko wytłumaczy. Że jestem światłem jego oczu. Itd. Zaproponowałam mu, żeby się bujał."* – Grochola, Katarzyna: *Nigdy w życiu*; prijevod I.Č.; loc 2407

¹⁷ *"Przecież on jest inny niż wszyscy."* – Grochola, Katarzyna: *Nigdy w życiu*; loc 3891

Druga knjiga iz serijala, *Serce na temblaku* nastavlja se na radnju prve knjige. Prošlo je nekoliko mjeseci i Adam se uselio k Judyti i Tosi. Dok je u prvoj knjizi naglasak bio na životu nakon razvoda i novim ljubavima, ovdje se taj novi život već pomalo ustalio i u priču se upliću pomalo uobičajene životne teme i problemi kao ljubomora i misao da te partner vara, financijske poteškoće i maštarije o brznoj zaradi, odrastanje tinejdžera i njihovo ponašanje prema starijima, roditelji koji se upliću u sve, itd.

Judyta je ta koja ovdje upada u većinu problema. Prvi je taj s brzom zaradom, u kojoj joj bivša kolegica Ewa Ostapko predlaže da ulože novac preko njenog prijatelja brokera te da je zarada zagwarantirana. Judyta pristaje više iz neke želje za financijskom samostalnošću i odlučuje uložiti zajedničku uštedevinu za godišnji odmor.

"Ako započnem o tome razgovarati s Adamom, to će biti naša zajednička odluka. A to mora biti samo moja investicija. Ili, mogu sad posuditi naš zajednički novac, ne rekavši Adamu ništa o tome, onda nam brzo vratiti tih deset tisuća, a ostatak ponovo uložiti i polako trošiti. U tom slučaju ne zavisim o muškarcu, neću uopće biti o njemu ovisna, a on je sretan jer ima tako snalazljivu partnericu. Tj. mene.

*Da. Tako ću napraviti."*¹⁸

Pod izlikom kratkog putovanja s kolegicom do Berlina, jedini točan podatak koji je Judyta dala Adamu i Tosi, ona odlazi s Ewom i ulaže novac u taj sumnjivi posao, što će se kasnije pokazati pogubnom odlukom, jer se Ostapko ne javlja kada je obećala, a onda zavlaci i mulja.

I dok Judytu muče komentari susjede Reńke o Adamu i kod Judyte se javlja ljubomora i sumnja da je on vara, kod Tosie su još veće promjene – ostavlja jednog dečka zbog drugog s kojim nema ništa zajedničko, ali *"...no tako je ispalo."*¹⁹ Kao najveći dokaz da Tosia odrasta Judyta vidi njenu želju da s prijateljima ode na ljetovanje te je jedva pušta, uz Tosine i Adamove riječi kako treba imati povjerenja u nju.

Pokušavajući popraviti svoju grešku s lošim ulaganjem, Judyta na sve načine pokušava nabaviti novac i planira kako što više zaraditi, a da Adam ništa ne sazna pa ga čak uspijeva nagovoriti da odustanu od planiranog ljetovanja te da ostanu kod kuće. Do kuda su je dovela razmišljanja svjedoči sjedeće: *"Ako ne platim račun za telefon, uštedjet ću sto četrdeset zlota.*

¹⁸ *"Jeśli zacznę tę sprawę dyskutować z Adamem, to będzie to nasza wspólna decyzja. A to ma być tylko moja inwestycja. Czyli mogę pożyczyć na moment nasze wspólne pieniądze, nie mówiąc o tym Adamowi, potem szybko oddać nam te dziesięć tysięcy, a resztę znowu zainwestować i pomnażać, i wspólnie je wydawać. W ten sposób nie wiszę na face-cie, nie jestem od niego uzależniona w ogóle, a on jest szczęśliwy, że ma taką zaradną partnerkę. Czyli mnie. Tak. Tak właśnie zrobię."* – Grochola, Katarzyna: *Serce na temblaku*; prijevod I.Č.; loc 658

¹⁹ *"...no, jakoś tak samo wyszło."* – Grochola, Katarzyna: *Serce na temblaku*; prijevod I.Č.; loc 581

*Ako ne platim struju, još dvjesto dvadeset. Novac za račune čuvamo u ormaru u kuhinji. Možda neće odmah isključiti telefon i struju. To je već tristo šezdeset. U redakciji bih trebala dobiti barem osamsto dvadeset za taj prokleti ugovoreni posao, za dodatna pisma dvjesto trideset pet, a ako prođe članak, koji sam morala prepravljati cijelu noć, možda će mi Šef dati tristo. Nikako da dođe do deset tisuća. Tata može posuditi dvije. Malo. Nikako neću uspjeti. Ne mogu reći Adamu, to je jedino sigurno."*²⁰

Od ovoliko stresa Judyti je stradalo zdravlje, a uz to se kroz cijelu knjigu na ponekad vrlo humorističan način provlači tema izgleda žena, dijeta i kako povratiti ljepotu i mladenački izgled čudesnim kremama, maskama za lice i vježbama. Judyta, kao i većina žena vjeruje u dio toga i iskušava to na sebi, što je uvijek popraćeno povratkom u stvarnost i zaključkom kako ništa od toga ne djeluje i da je bolje biti sretan nego opsjednut izgledom. Hrana, ključan faktor u njenom životu, uvijek slijedi nakon takvog otkrića.

Kada je napokon skupila hrabrost i priznala Adamu što se dogodilo s novcem i kako je zapravo bila prevarena, Adam je reagirao potpuno suprotno svim njenim očekivanjima – on je već odavno znao da je ona uzela novac, ali je čekao da mu to sama kaže. Jer ona je ipak, kako je Adam rekao odrasla i zna što radi, a imala je neki razlog da mu sve odmah ne kaže.

Kako se financijska zavrzlama riješila, ubrzo se morala srediti i ona ljubavna, tj. Judytina sumnja da je Adam vara sa susjedom. Nakon što je čula da je susjeda napokon trudna, a da je on zaslužan za sve, Judyta je, naravno, pretpostavila da je on otac. Nakon scene s nesporazumima, hrpom krivih pretpostavki i optužbi, ispostavlja se da je Adamova zasluga to što je razgovarao s Reńkinim mužem te da nema ništa više od toga.

Posljednja velika stvar koja se dešava u knjizi i koja služi kao uvod u sljedeću je njegov skori odlazak u Chicago, jer je dobio stipendiju i priliku života, te njihovo vjenčanje nakon toga, jer ju je on upravo zaprosio.

*Ja vam pokažę treći je nastavak serijala *Žabe i anđeli* te je na početku barem usmjeren na dvije teme – Adamov put i nadolazeće vjenčanje, koje Judyta pokušava na neko vrijeme zadržati u tajnosti, bojeći se da se nešto ne dogodi sve propadne. U tajnosti naravno znači za nju: "Kako sam htjela da to ostane tajna, povjerila sam se samo Uli. No i Agnieszki, jer mi je*

²⁰ "Jeśli nie zapłacę rachunku telefonicznego, to oszczędzę sto czter-dzieści złotych. Jeśli nie zapłacę za elektryczność, będzie następne dwie-ście dwadzieścia. Pieniądze na rachunki trzymamy w szufladzie w kuchni. Może tak od razu nie wyłączę telefonu i światła. To już jest trzysta sześć-dziesiąt. Z redakcji powinnam dostać przynajmniej osiemset dwadzieścia za te cholerne prace zlecone, za dodatkowe listy dwieście trzydzieści pięć, a jeśli pójdzie artykułik, który musiałam poprawiać całą zeszłą noc, to może Naczelny mi da ze trzysta. Nijak nie chce się zbierać dziesięć tysięcy. Ojciec może pożyczyć dwa. Mało. Nie dam sobie rady. Nie mogę powiedzieć Adamowi, to jedno jest pewne." – Grochola, Katarzyna: *Serce na temblaku*; prijevod I.Č.; loc 3352 – 3353

sestrična, i Grzesieku, jer je njen muž, a uz to i muškarac, a zanimalo me je kako će muškarac reagirat na vijest o vjenčanju. Njegov je odgovor na to bio sljedeći:

– Gubite se – rekao je.

*I odmah je nazvao Adasia, kako bi mu rekao... ne znam što, jer mi Plavi nije želio ponoviti."*²¹ Jedini kojima ništa nije rekla bili su njeni roditelji.

U redakciji časopisa gdje Judyta radi dešavaju se velike promjene i u jednoj vrlo zabavnoj sceni, nakon što se potpuno osramoti pred Šefom, shvaća da je dobila promaknuće. S novom pozicijom Šef od nje traži i da više piše, između ostalog i nekonvencionalan članak o ženama nakon razvoda, za koji ona sama, koja je prošla kroz razvod ne zna što bi pisala.

Nekoliko dana prije Adamovog odlaska u SAD izbija velika svađa između Judyte i Tosie, oko Tosinog ponašanja i činjenice da puši, što je šokiralo Judytu. Tosia odlazi toliko daleko da Adamu predbacuje kako nije njen otac, a Judyta sve komentira kako je miran obiteljski život završio. Naravno da se sve smirilo prije njegovog odlaska u SAD na pola godine.

Kako bi vratila uslugu sestrični, Judyta pristaje čuvati nećaka dok njegovi roditelji odu na put. Nenavikla na brigu o mlađem djetetu, a Tosia će uskoro napuniti 18, Judyta mora žonglirati posao i sve ostale obaveze oko Piotreka. Tosia se pak sve više zbližava, ponovo, s ocem, i otkriva Judyti kako taj novi brak i ne funkcionira najbolje te su se privremeno razišli.

Adamovi mailovi nikako ne stižu niti on odgovara na Judytine, a s druge strane u život joj se ponovo vraća bivši muž, djelomice svojom voljom, djelomice zbog Tosie koja želi slaviti rođendan u krugu obitelji te želi da on bude tamo. Uz to, u posjet dolazi i teta iz Britanije, koja će, naravno, odsjesti kod Judyte, a za što nitko Judytu nije pitao za mišljenje.

Slavlje prolazi dobro, ali Judyti sve više nedostaje Adam. Nakon Tosinog rođendana dolazi Božić, koji se slavi tradicionalno u krugu obitelji, uključujući i bivšeg muža i njene roditelje. Uskoro Judyta dobiva na svoj veliki šok dobiva Adamovo pismo u kojem on prekida s njom jer je mišljenja da su prebrzo ušli u vezu, a ona se još tada nije oporavila od razvoda. Judyti nije jasno odakle ova drastična promjena u njemu, a niti ne uspijeva dobiti nikakav daljnji odgovor.

"Odgovorila sam Adamu kratko: Dobro.

Pozdrav J.

²¹ *"Ponieważ chciałam, żeby to na razie była tajemnica, zwierzyłam się tylko Uli. No i Agnieszce, bo jest moją kuzynką. I Grześkowi, bo jest jej mężem, a na dodatek facetem, i byłam ciekawa, jak zareaguje facet na wieść o ślubie. Zdanie Grześka zresztą w tej sprawie było następujące:*

– Bujajcie się – powiedział.

I zaraz zadzwonił do Adasia, żeby mu powiedzieć... nie wiem co, bo mi Niebieski nie chciał powtórzyć." – Grochola, Katarzyna: *Serce na temblaku*; prijevod I.Č.; loc 180 – 186

*

Nije odgovorio."²²

Jedini kojima život ide nabolje su njeni roditelji, koji se ponovo zbližavaju nakon dvadesetak godina rastave. Uz sve ovo Judyta uskoro dobiva otkaz u časopisu, a nekoliko dana prije nje isto se desilo i njenom Šefu. Nakon slučajnog susreta Judyta ponovo dobiva šansu raditi s njime, jer on pokreće novi projekt, a ona će ponovo odgovarati na pisma čitatelja.

Adam se vraća, uzima svoje stvari i odlazi iz Judytinog doma. Judyta tek kasnije saznaje od svog oca da se Tosin otac želi ponovo vratiti njoj te ona konačno odlučuje sve raspraviti s Adamom, jer voli njega, a ne bivšeg muža. Razgovor završava katastrofalno, Adam je optužuje da mu je lagala, da je bivši živio kod nje dok je on bio u SAD-u i da su mu sve to potvrdile Ula i njegovi sin Szymon. Za Adama je ovo kraj veze, a Judyta se vraća kući slomljenog srca.

Oduševljena viješću da nema više Adama, Tosia zamišlja kako će njeni roditelji ponovo biti zajedno i kako će sve biti kao ranije te ne može prihvatiti činjenicu da Judyta više ne voli bivšeg. Konačan udarac u cijeloj ovoj priči s povratkom bivšeg Judyti je zadala vlastita majka, koja je djelomično tu ideju stavila u Tosinu glavu jer je i ona vjerovala kako će se ipak pomiriti.

Cijela se stvar razjašnjava na kraju kada Tosia priznaje da je ona zapravo uzrok prekida, jer je poslala Adamu pismo u kojem ga moli da se drži podalje, jer se vraća njen otac i sve će biti kao ranije. Iskoristivši situaciju dok je Judyta bolesna, Tosia bježi od kuće i odlazi Adamu priznajući mu kako je sve bila njena krivica. Adam, shvativši pogrešku, zove Judytu i pita je može li joj se vratiti.

Četvrti i posljednji nastavak serijala, *A nie mówiałam*, ponovo započinje temom vjenčanja, no ovdje Judytu čeka veliko iznenađenje – njeni su se roditelji odlučili ponovo vjenčati. Vjenčanje će doći korak do propasti kada se roditelji posvađaju na sam dan vjenčanja i prijete da će sve otkazati, a onda se ipak pomire kada Judyta kaže da će sve otkazati.

Nakon iznenadnog otkaza u prošloj knjizi i susreta s bivšim Šefom, Judyta sada započinje novi posao, koji se isto tako pokazuje velikim izazovom, jer je redakcija zajedno s

²² "Odpisałam Adamowi krótko: Dobrze.

Pozdrawiam J.

*

Nie odpisał." – Grochola, Katarzyna: *Ja wam pokażę!*; prijevod I.Č.; loc 3641

vilom u kojoj je smještena sada dobila i stanarku, tj. vlasnicu vile koja će često upadati im u redakciju, ali i peći kolače te širiti tračeve.

Niti obiteljski život nije ništa manje uzbudljiv – Tosia je upisala fakultet, ali i poprimila mišljenje kako profesori ništa ne znaju i ona već ima gotov plan za cijeli život; Judyta služi svim prijateljima kao rame za plakanje i za rješavanje problema, a također treba se spremati za put u SAD, kamo je sa sobom vodi Adam. Naravno, pred sam let Judyta počinje paničariti te čak odlazi psihijatru. *"Ne želim nikuda letjeti, uopće ne želim otputovati, želim ostati s Tosiom, mojom voljenom kćeri, sa psom Borysom, mačkama, s tim jednim potpuno novim, koji me još ne zna potpuno, sutra ići u redakciju, trčati po stepenicama, želim još vidjeti svoje roditelje, ne želim u Ameriku! Ne želim letjeti. Nikuda. Ne volim avione. Bojim se."*²³

Put je prošao savršeno, a Judyta se sada usmjerava na svoje nadolazeće vjenčanje te kamo otići na medeni mjesec. Grubi povratak u stvarnost priređuje joj Šef, kada joj pokaže kako je pred odlazak poslala u redakciju krive odgovore na pisma – umjesto odgovora punih suosjećanja i pomoći objavljeni su njeni sarkastični komentari i savjeti kako se izvući iz neugodnih situacija, dopunjeni njenim osobnim iskustvima. I dok s jedne strane dobiva samo pohvale za hrabrost i originalnost, s druge je na poslu prisiljavaju na neplaćeni dopust. Nažalost, ova će je greška uskoro koštati i posla te ponovo dobiva otkaz. Dan se pokazao još gorim kada doživi prometnu nesreću u koju je uključen njen bivši, koji se uskoro razvodi i njegov razlog za razvod od Jole, kako to Judyta opisuje. Ta je epizoda opisana jednim od najboljih komentara u sve četiri knjige.

"Koje su šanse osvojiti superloto? Otprilike iste kakve bismo imali, pročitala sam, da leteći iznad ceste široke šest i dugačke deset metara posipane pijeskom, u kojem je skriveno jedno zrno dijamanta, bacimo iz aviona s visine od deset kilometra drugo dijamantno zrno i ono padne na to prvo. Tj., jako male, zaboravljajući na činjenicu da bismo se smrznuli prije nego što bismo bacili to zrno s tih deset tisuća metara, jer tamo je minus pedeset celzijusa i kabina bi se raspala i došlo bi do katastrofe, koja se onda gleda na televiziji. Ali hipotetski gledano, šansa da se to dogodi ravna je čudu.

A koja je šansa da vozeći se bosa, u raskopčanoj suknji, po Varšavi, u kojoj žive dva milijuna ljudi i voze deseci tisuća auti, doživiš prometnu nesreću u jedanaest ujutro, nakon što

²³ *"Nie chcę nigdzie lecieć, nie chcę w ogóle wyjeżdżać, chcę zostać z Tosią, moją ukochaną córką, psem Borysem, kotkami, w tym jednym zupełnie świeżym, który mnie jeszcze wcale nie zna, chcę zostać w pracy, iść jutro do redakcji, pobiegać sobie po schodach, chcę jeszcze zobaczyć moich rodziców, nie chcę do Ameryki! Nie chcę lecieć. Nigdzie. Nie lubię samolotów. Boję się."* – Grochola, Katarzyna: *A nie mówiłam*; prijevod I.Č.; loc 2674 – 2678

si na poslu dobila otkaz, s nekime tko radi u to vrijeme u uredu, a uz to nije u Varšavi, jer je službeno u Szczecinu i uz to ti je napravio dijete?

Stopostotna."²⁴

Da čuda stvarno postoje, barem u ovoj situaciji, dokazala je Judyti Anita, već spomenuta žena, koja se zajedno s Judytom, potpuno slučajno, "urotila" protiv bivšeg pred policajcem koji je tada naišao i prikazala sve ovo kao trenutak njegove nepažnje, a za nastalu štetu okrivila sudar od prije nekoliko dana. Bivši je platio štetu, bez pogovora, nadajući se da Judyta neće reći Tosi kako ju je vlastiti otac odbio vidjeti zbog ljubavnice. Judyta je samo komentirala kako to nije njena stvar.

Judytu čeka još jedno veliko razočaranje i osobna nesreća, kada joj umire voljeni pas Borys. Neutješna Judyta prihvaća Adamovu ideju da ode nekoliko dana na putovanje te u vlaku susreće Jolu, ženu broj dva. Saznavši od Jole kako će uskoro doći do razvoda i da će biti bitka s bivšim oko toga, jer on ne smatra da je kriv, Judyta joj savjetuje da to što prije okonča i krene dalje, kako je i ona sama napravila.

Po povratku s odmora ponovo šok, Šef je zove nazad na posao, praktički moleći je za oprost, jer pisma zbog kojih su joj dali ranije otkaz rasprodala su časopis i postala pravi hit. Judyta krivo shvaća njegove namjere te u pomoć zove prijateljicu pravnicu, da bi se ubrzo ispostavilo kako ne samo da je dobila ponovo posao već i ogromnu povišicu.

Posljednja stvar koja je indirektno opisana je vjenčanje Judyte i Adama, tj. ono je glavna tema poruka koje im ostavljaju članovi obitelji i razni prijatelji. Koliko se da iz toga zaključiti, oni dvoje su vjerojatno pobjegli negdje i vjenčali se, daleko od svih problema i uobičajenih komplikacija koje su je uvijek pratile.

²⁴ *"Jakie są szansę, żeby wygrać w totolotka? Otóż takie, przeczytałam, jakie mielibyśmy, gdybyśmy lecąc nad drogą szerokości sześciu metrów i długości dziesięciu kilometrów, wysypaną piaskiem, w którym jest ukryte jedno ziarenko diamentowe, zrzucili z wysokości dziesięciu kilometrów z tegoż samolotu drugie diamentowe ziarenko, i ono by wpadło na to pierwsze. Czyli bardzo małe, pomijając drobny fakt, że zanim byśmy zrzucili z tych dziesięciu tysięcy metrów cokolwiek, tobyśmy zamazli, bo tam jest minus pięćdziesiąt stopni Celsjusza i kabina by się rozhermetyzowała i doszłoby do katastrofy, którą ogląda się potem w telewizji. Ale hipotetycznie rzecz biorąc, prawdopodobieństwo trafienia oscyluje bardziej w kierunku cudu. A jakie jest prawdopodobieństwo, że jadąc na bosaka, z niedopiętą spódnicą, po Warszawie, w której mieszka dwa miliony ludzi i jeżdżą dziesiątki tysięcy samochodów, będziesz miała stłuczkę o jedenastej rano, po wywaleniu cię z pracy, z kimś, kto pracuje o tej porze w biurze, a na dodatek w ogóle go nie ma w Warszawie, bo jest służbowo w Szczecinie i kto w dodatku zrobił ci dziecko? Stuprocentowe."* – Grochola, Katarzyna: *A nie mówiłam*; prijevod I.Č.; loc 3898 – 3908

5.3 Drhtaj krila – Trzepot skrzydeł

Roman *Drhtaj krila* razbija okvire tipičnog chick lita u koje bi se mogla svrstati djela Katarzynie Grochole. Ova je knjiga bolna ispovijest zlostavljane žene koja je toliko žudila za ljubavlju i sigurnošću da je upala u zamku slike sretnog braka te sve do najgoreg ishoda nije uspjela skupiti hrabrosti za prekinuti sve.

Hanka, glavni lik romana, već na početku svoje ispovijesti, za koju se tek na kraju romana saznaje da je pismo umrlome ocu, govori kako je njen najveći strah bio ostati sama, osjećaj koji ju je pratio cijeli život. Ponovo je cijela priča samo hrpa fragmenata, kronološki složenih, ali opet znamo samo dio, najvažnije točke. Njen je brak sa savršenim muškarcem bio bijeg od samoće, sloboda, dokaz odraslosti. "*Nije mi trebalo ničije dopuštenje ili savjet. Bila sam odrasla.*"²⁵

Previše zaštitnička crta njenog muža javlja se u sceni s nepoznatim pozivateljem, kojem on prijete otvoreno pred njom, a onda njoj govori kako je sigurna, jer je sada njegova i on će je štiti. Ovo je bio samo prvi znak nasilničkog ponašanja koje ona nije prepoznala na vrijeme, a kasnije je to opravdavala istim ispričama kao i sve ostale žene u toj situaciji, to je ljubav, sigurnost, njen muž, ona je sigurna i sretna. Čak niti sumnja da je on vara nije bila dovoljno dobar okidač za razmišljanje kako tu nešto ne štima.

S emocionalnog i psihičkog zlostavljanja, on je krenuo i na fizičko, koje je ponovo bilo opravdano riječima da je to nesretni slučaj i da se više nikada neće ponoviti. To njegovo dobro lice koje je pokazivao u takvim trenucima isto je ono koje su vidjeli i drugi, jer u javnosti je odavao sliku idealnog supruga, a ona kasnije niti nije mogla ljudima dokazati kako je stvarnost mnogo drugačija.

U cijeloj je priči postojala još i njegova želja za djetetom, no dok se to na početku činilo kao idealna stvar, kako je kasnije njegovo ponašanje eskaliralo, ona je shvatila da ne može roditi dijete u takvoj situaciji. "*O da, razmišljala sam o djetetu. Kako ga ne imati.*"²⁶

Kada je na kraju i ostala trudna, on je ponovo pokazao svoje pravo lice. Nije mu rekla da je trudna, iz straha od reakcije, a kada ju je napao jer je skinula vjenčani prsten, pretukao i naravno, tražio da ona prizna kako je za sve kriva i ispriča se, ona je to napokon odbila jer "*I*

²⁵ "*Nie potrzebowałam niczyjego pozwolenia ani rad. Byłam dorosła.*" – Grochola, Katarzyna: *Trzepot skrzydeł*; Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011; prijevod I.Č.; str. 11

²⁶ "*O tak, o dziecku myślałam. Jak go nie mieć.*" – Grochola, Katarzyna: *Trzepot skrzydeł*; Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011; prijevod I.Č.; str. 111

moje dijete u meni, veliko petnaest, a možda i četrdeset, a možda pedeset milimetara, jer imalo je više od dva mjeseca, a krajem trećeg će imati devedeset milimetara, reklo je iz mene: – NE."²⁷

On ju je pretukao ponovo i otišao, a ona je završila u bolnici, gdje je po prvi puta nekome uspjela priznati što se dogodilo. Dijete nažalost nije preživjelo. Hanka je utočište potražila kod prijateljice, koje je i sama u jednom trenutku vidjela koliko je manipulatorsku snagu on imao nad njenim životom.

Na kraju priče Hanka otkriva kako sve ovo priča svome ocu, ali ne daje nikakve naznake što se dalje dogodilo niti s njom niti s njime. Važno je samo da se sada više ne boji.

²⁷ "I moje dziecko w środku, piętnasto-, a może już czterdziesto-, a może pięćdziesięciomilimetrowe, bo miało już ponad dwa miesiące, a pod koniec trzeciego będzie miało dziewięćdziesiąt milimetrów, powiedziało ze mnie: – NIE. " – Grochola, Katarzyna: *Trzepot skrzydeł*; Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011; prijevod I.Č.; str. 149

6. Ženski likovi i njihove uloge

Grochola se kao autorica usmjerila prema opisivanju žena i stavljanju njihovih problema u fokus priče. Ono što koristi nisu samo stereotipi prisutni u chick litu već svojim likovima daje i različite uloge, koje im je već dalo i samo društvo te kroz njih daje prikaz stvarnosti, rušeći, a ponekad i potvrđujući pokoji stereotip putem. Uloge koje imaju njeni likovi razvrstane su po kategorijama, ali sve se one temelje na prvoj i svima osnovnoj – sve su uloge potkategorija žene.

Sličan sistem koristila i Magdalena Goik u knjizi *Kobiety w literaturze*, gdje ženske likove, kako kreativne, tako i fiktivne i one koji su na rubu literarnog djela²⁸ dijeli na mnogo šire društvene uloge. Kao i Grochola, i Goik koristi prvu i osnovnu ulogu – žena kako bi od nje krenula dalje te joj pridružila ostale koje im dodaje ili nameće društvo.

Kod Grochole žene nisu samo prisutne kao glavni likovi već im ona uz taj glavni element pridodaje mnoge različite uloge koje ih prate i kroz koje se razvijaju, slično kao i u stvarnosti. U nekim je ulogama moguće usporediti više likova iz jedne knjige ili čak svih zajedno i sagledati koliko su različite, jer su različite kao produkt svoje stvarnosti, a ipak nose istu glavnu ulogu. Uloge i kategorije pod koje su smještene proizlaze iz njihovog položaja u društvu, slike kako ih se doživljava te slike koju one daju kao prikaz manje ili više točnije stvarnosti suvremene žene.

6.1 Žena

Glavni lik u svim predstavljenim djelima, ali i okosnica većine knjiga Katarzynie Grochole svakodnevna je obična žena koja se pokušava snaći u svijetu. Privlačnost ovih likova leži u njihovoj običnosti, jer ne predstavljaju nedostižne ideale i ne vode potpuno savršene živote, već upadaju iz jedne situacije u drugu, vode život koji bi mogao, a po nekim elementima i jest moguć u stvarnosti, što se može vidjeti iz autobiografskih elemenata vlastitog života koji autorica unosi u svaku knjigu. Grochola je ovim pristupom vrlo mudro

²⁸ Goik, Katarzyna: *Kobiety w literaturze*; Park; Varšava – Bielsko-Biala; 2009.; str. 6

iskoristila ne samo okvire književnosti koju i u kojoj piše, već i čitateljsku publiku, kojoj nudi donekle realističnije likove s kojima se mogu povezati.

Njene je ženske likove teško razvrstati u zasebne kategorije. Oni odstupaju od klasičnih stereotipa chick lita, u kojem su sve žene ili jako lijepe i pametne ili dožive veliku preobrazbu, a prava i jedina ljubav ih čeka već na sljedećoj stranici te gdje se svi nemogući zapleti rješavaju u zadnjem poglavlju knjige. Njene žene nemaju nimalo sređene živote te žongliraju s jedne strane sebe i svoj život, obitelj, prijatelje i posao, a s druge sve što im se događa i kroz što moraju proći. Drugim riječima, njene se žene doimaju stvarnima, odrazom žena koje svakodnevno susrećemo. Koliko je to samo privid, vidi se kada se djelo krene analizirati.

U ovoj su kategoriji prisutna tri tipa žene koji imaju vrlo malo zajedničkih karakteristika, izuzevši onu glavnu. Ako ih sagledamo samo kao žene, ostavljajući sa strane sve ostale uloge koje su im dane, a o kojima će se govoriti kasnije, može se primijetiti kako Grochola uvijek predstavlja gotovo sve o njima, bilo to od ranog djetinjstva, kako je to s Asiom u *Pregristi glistu* ili kreće od prijelomnog događaja u njihovoj povijesti i daje nastavak u obliku Judyte, za koju je to bio razvod.

Lik Asie pokazuje razvoj osobe, od male djevojčice koja otkriva ljubav i prijateljstvo u mladu djevojku koja otkriva sama sebe i polako se upoznaje, pa sve do žene u koju je izrasla i u čijoj je fazi završila njena priča. Kao žena ona prikazuje neke od tipičnih karakteristika povezanih sa slikom nježnijeg spola, koji je sposoban oprostiti i prijeći preko prevare, jer vjeruje u ljubav, brak i nove šanse. Svaka sličnost sa stereotipom o nježnom i krhkom spolu koji prelazi preko svega za dobrobit drugih prestaje u trenutku kada Asia dolazi do točke pucanja i impulzivno reagira.

Ovo impulzivno nije još jedan odraz njenog spola, bez obzira što bi se kao karakteristika moglo tvrditi da je, već odraz situacije u kojoj ona jednostavno reagira na okolinu i poteže posljednji potez. "*A ti odjednom preblizu – u toj zelenoj košulji... Taj veliki nož, veliki nož za mrkve ušao je tako lako u to zeleno... kao u kuhane krumpire ili nešto, nisam znala da je čovjek toliko mekan...*"²⁹

Nakon ubojstva supruga Asia pokazuje drugo lice žene, do tada prikriveno i malo prikazivano jer prema odrazu društva, žena je ta koja je kriva za sve (potvrda ovog stava

²⁹ "A ty tak nagle za blisko - w tej zielonej koszuli... Ten duży nóż, duży nóż od marchewki wszedł tak miękko w to zielone... jak w rozgotowane ziemniaki albo co, nie wiedziałam, że człowiek jest taki miękki..." – Grochola, Katyryzna: *Przegryźć dżdżownicę*; prijevod I.Č.; loc 932

prikazana je najbolje u *Drhtaju krila*). Grochola podsjeća na sva obećanja koja bi trebala osobi pružiti sigurnost i povjerenje, a koja se vrlo lako daju prekršiti i uvijek je kriv onaj drugi.

*"Samo što ti mi više ništa ne možeš napraviti. Ništa loše... Sada ćeš se držati svoje riječi – nikada te neću povrijedit, uvijek ću te voljeti... I ja ću sada moći održati svoju... Nećeš biti zao, nezadovoljan, šuteći indiferentan
Nećeš pogriješiti. Ja se neću zabuniti. Nećeš me iznevjeriti...
Nećeš me lagati... Nećeš me ostaviti...
Nećeš me prestati voljeti... Nećeš se na mene derati... Nikada me nećeš povrijediti...
Nikada mi više nećeš napraviti nešto nažao... Nećeš me iznevjeriti."³⁰*

Drugi tip žene život provodi u potrazi za ljubavlju i zaštitom, pokušavajući tako kompenzirati nedostatak oca kroz djetinjstvo (činjenica koju lik sam priznaje), a s kojim se autorica ne samo najviše odmaknula od šablone lake književnosti, chick lita i trivijalne tematike, već i najviše dotakla stvarnog stanja. U ovoj knjizi nema ničeg laganog, lijepog niti sretnog, jer su opisane situacije ili privid sreće ili istina koju se želi izbjeći.

Hanka kao lik nije tipičan portret nesretne djevojke koja upozna savršenog muškarca koji ispadne lažljivac i slomi joj srce, pa onda tuguje nekoliko dana i "umire", da bi se odjednom odlučila osloboditi okova te nesretne ljubavne prošlosti i krenuti dalje, potpuno ignorirajući sve muškarce, jer svi su oni gadovi, što je naučila na teži način, no iznenada upoznaje pravog "gospodina pravog" i život joj se nastavlja kao da je u bajci.

Tako bi se u nekoliko crta moglo opisati stereotipno viđenje ženskog lika i njenog ljubavnog života, a najgore od svega je što to potvrđuje velik dio napisane lake književnosti. Žena je oduvijek portretirana kao nježna, nevina i naivna, vrlo lakovjerna, a ako joj to odgovara, lažljiva, proračunata i prevrtljiva. Sve karakteristike koje se povezuju uz nju govore o krhkom biću ovisnome o drugima i nesposobnom za brigu o samoj sebi, a glavni je cilj njenog postojanja naći tog nekog tko će s njom dijeliti barem dio ljubavi koju ona osjeća prema njemu.

³⁰ *"Tylko że już mi nie możesz nic zrobić. Nic złego... Teraz dotrzymasz słowa - nigdy cię nie skrzywdzę, zawsze będę cię kochał... I ja teraz mogę dotrzymać słowa...
Nie będziesz zły, niezadowolony, milczący obojętny
Nie pomylisz się. Nie będę ci się mylić. Nie zawiedziesz mnie...
Nie okłamięz mnie... Nie zostawisz mnie...
Nie przestaniesz mnie kochać... Nie będziesz na mnie krzychał... Nigdy mnie nie zranisz...
Nigdy już nie zrobisz mi nic złego... Nie zdradzisz mnie..."* – Grochola, Katarzyna: *Przegryźć dżdżownicę*; prijevod I.Č.; loc 946 – 953

U *Drhtaju krila* stvari su potpuno izokrenute od ovakvog modela i žena koja je u početku tražila sigurnost polako gubi sebe u paklu zlostavljanja i vjerovanja kako će ako pruži novu šansu, taj drugi put sve biti drugačije i bolje. Grochola prikazuje kako zlostavljanje utječe na psihu žene, kako ona postaje uvjeren da je zlostavljač voli te da je najgore od svega ona kriva za njegove postupke jer ona nije dovoljno dobra, lijepa, spretna ili nešto drugo.

Drhtaj krila po pitanju portreta žene, a s njime i svih ostalih ovdje niže navedenih karakteristika napušta okvire lagane trivijalne književnosti te na vrlo direktan način iz prvog lica progovara o sve većem problemu s kojim se žene danas susreću, a na koji društvo ne reagira kao nešto loše. Društvo nalazi ispriku za taj tip ponašanja već od početka, jer ako je dječak lošeg ponašanja, tuče druge ili radi velike probleme, to se opravdava riječima da je dijete, da se samo igra ili šali i da nije ništa strašno. Ako takvi počeci nisu kontrolirani i sankcionirani, ukoliko je bilo potrebno (ne govorimo o zlostavljanju djece zbog pogrešaka već upozoravanja da je takvo ponašanje loše, da ne može služiti kao dobar primjer odnosa ne samo prema ženama već i svim članovima društva te da se ne bi smjelo smatrati poželjnim i društveno prihvaćenim), takva osoba ima potencijala izrasti u nekoga tko smatra da je nasilje ispravan put do dobivanja onog što želi, a da su slabiji, pogotovo žene, bezvrijedna, izvanredno dobra i lagana meta te da je njihova jedina korist u svemu služiti njemu za iskaljivanje bijesa i frustracija.

Hanka, kao žrtva, kroz svoju ispovijest analizira svoj život i kako je došlo do ovog nesretnog razvoja, kako je ono što je mislila da je idealna ljubav pretvorilo u sve suprotno te kako je jedini bijeg iz tog pakla bila smrt, ali ne nje, već njenog nerođenog djeteta koje je dalo svoj život za nju. Hanka pred kraj svoje priče pokazuje kako mehanizmi kontrole koji su je držali uz supruga popuštaju te kako polako vidi pravo lice, a ne ono idealno koje je sposobno obmanuti sve oko sebe.

Priča, koja je apsolutno brutalna i na kraju tragična, nažalost je i najbolja slika stvarnosti koju Grochola pruža, jer u njoj ne govori o idealnom životu u kojem će se sve dovesti u red u zadnjem trenutku i svi će živjeti sretno. Ona pokazuje priču žene koja počinje ispovijest s potragom za ljubavlju, a završava s potragom za spasom, priču u kojoj sreća nikada nije ni bila moguća jer je bila izgrađena na laži i poduprta potporom društva koje vidi samo lijepe strane svega.

Judyta, vjerojatno najomiljeniji ženski lik od svih, odstupa od ostalih likova i u svojoj se prezentaciji doima više stvarnom nego oni, bez obzira što je njen život ljepši i nema toliko nesretnih krajeva. Judytina preobrazba kao žene započinje nakon razvoda, koji ona

preživljava u tipičnom stilu prevarene žene koja se nada da će se njen život i novi život njegovog bivšeg i njegove ljubavnice (a kasnije i druge supruge) odvijati na obrnuto-proporcionalnom smjeru – njen će krenuti nabolje, smršavit će, pomladiti se, uspjeti u svemu; dok će on polako shvatiti grešku i što je napustio, a ljubavnica će se, pak, udebljati u trudnoći i prestati biti slika idealne žene (prikaz ljubavnice ovdje je skoro apsolutno stereotipan). Njeno je razmišljanje jednim dijelom stereotipno, što proizlazi iz situacija u kojima se nalazi, a drugim čisto ljudsko, jer se u početku nada kako će druga strana shvatiti pogrešku, a kada do toga ne dođe, ona sama ponovo preuzima kontrolu nad svojim životom.

Za Judytu se za kao portret žene ispravno može reći da je previše optimistična i da se njeni problemi uvijek nekako riješe, ali načini na koji ona predstavlja ženu su simpatični, humoristični i privlačni čitateljicama. Vrckava i pomalo smušena, uživa u dobroj hrani i čaju, voli svoj posao, ali je to ne sprečava da ponekad poželi odgovoriti onako kako se osjeća, a ne kako bi trebala dati savjet; vjeruje u ljubav, ali je ljubomorna i sumnjičava, puna planova, a prihvaća stvari kakve jesu, samo su neki primjeri u koju je dubinu lik Judyte kao žene razrađen, jer se u njoj svatko može pronaći, što je vjerojatno i razlog njenoj omiljenosti među čitalačkom publikom.

Judyta je, bez obzira na gornje navedene karakteristike koje vjerojatno i dijeli s jedinim dijelom ženske čitalačke publike, plošan prikaz žene kao lika. Ona nije stvorena s idejom da bude savršeni prikaz niti se to trudi biti, ali isto tako taj portret ne može biti stvaran prikaz suvremene žene. Previše je uređena, osmišljena i zamišljena kao zabavan portret, kao prikaz primjera da život ne staje nakon rastave (što je točno u većini slučajeva u stvarnosti) te kako svatko može pronaći, ne samo novu ljubav, već i dostići neku nazovimo to sljedeću razinu postojanja kao žene i sljedeću razinu svog života općenito.

Bez obzira što je ovdje riječ o fikcionalnom liku, i trivijalnoj književnosti čije ime samo po sebi određuje dio kvalitete predstavljenog materijala, Judyta kao ženski lik na nekim dijelovima daje lošu sliku žene i potvrđuje slike koje društvo predstavlja kao norme. Njena je trivijalnost upravo to, prikaz lagane i zabavne persone koja samo nastavlja svojim putem, sve se oko nje rješava po nekom većem planu, a njen život svakim poglavljem, a pogotovo sljedećom knjigom, postaje sve bolji i bolji.

Problemi s kojima se susreće, a koji bi trebali biti stvarni ženski problemi, od ljubavi do odgoja djeteta pa sve do posla, kroz prikaz Judyte uvijek imaju u pozadini notu da su namješteni, da su lažno stvorene osobine koje bi trebale dati privid ne samo da ona dijeli stvarnost sa stvarnošću svojih čitateljica, da ih razumije i da bi kroz nju one mogle pronaći način i savjet kako živjeti, već i da ih sama autorica razumije i pokušava im se približiti.

Stvarnost je drugačija nakon malo dubljeg čitanja. Jedini dojam koji je ostaje je da autorica razumije tržište koje traži laganu i zabavnu književnost u kojoj će žena imati glavnu ulogu, ali ne onu koja bi je trebala prikazati kao ravnopravnu muškarcima, kako bi trebalo biti ne samo u književnosti već i stvarnosti te za što se žene bore, te tim laganim prikazom zapravo potvrđuje sliku žene kao nečeg nižeg i trivijalnijeg od "muškog svijeta" u kojem se oni bave velikim i bitnim stvarima za sve, a žena je okupirana ljubavnim problemima i ljepotom.

6.2 Majka

Najviše portreta žene kao majke može se pronaći u ciklusu *Žabe i anđeli*. Judyta je ne samo prvi portret s kojim se čitatelj susreće već i ima više statusa majki od ostalih – ona je udana, razvedena, samohrana te ponovo udana. Ovo su statusi koje joj uložiti pridodaje društvo, koje gleda ne samo na činjenicu je li žena majka ili ne, već na njen bračni status ili nedostatak istog. Judyta je portretirana kroz te kategorije kroz svoj odnos s kćeri Tosiom, čije se odrastanje također prati kroz ciklus.

Judyta kao majka ne može se smatrati tipičnim opisom, jer onda gdje bi se u to uklopilo njeno ostavljanje malodobne kćeri same kod kuće i iznenadan odlazak na godišnji? Potpuno apsurdna situacija koja se vjerojatno neće desiti u stvarnom životu ovdje je stavljena kao jedan od doživljaja ključnih za razvoj i glavnog lika i odnosa majka – kćer. Slična se priča pojavljuje i u kasnijem dijelu ciklusa, no sada kćer ne ostaje sama, već uz sebe ima nekog tko je može paziti (čitaj Adam). U ovoj situaciji majka reagira paničarenjem, što je potpuno suprotno očekivanome, gdje bi bilo normalno da je više zabrinuta za dijete kada je samo, a ne kada ga netko može nadgledati.

Kao majka, lik Judyte prisiljen je prihvatiti činjenicu da njena kćer odrasta te da će prije ili kasnije doći do nekog sukoba i blagog razlaza, no ona paniku izvlači iz krivih situacija razmišljajući o najgorim mogućim ishodima (karakteristika koja je prisutna vjerojatno kod svake osobe i u stvarnosti). Dok jedne strane na prihvatljiv način rješava probleme drugih, u vlastitom je životu i odnosu s kćeri uvijek izgubljena. Također vrlo često ponašanje koje je prema njoj projicirano od vlastite kćeri prema liku majke kao nekog autoriteta i odrasle osobe ona sama projicira na vlastitu majku, pritom ne razmišljajući kako je

to isto krivo. Krivo je prema njoj, samo kada je ponašanje usmjereno prema njoj direktno, a kada se ona tako ponaša, to se doživljava normalnim i opravdanim.

Još jedan od čestih elemenata, koji bi se mogao smatrati odrazom slike iz stvarnosti je sumnja u vlastite sposobnosti i vještine kao majke, jer se uspoređuje s nekom drugom osobom, čiju djecu smatra bolje odgojenom od svoje i čiji život doživljava kao bolje uređen. Takvo poimanje stvarnosti iz perspektive "drugima je uvijek bolje" ostavlja samo negativne konotacije na mislioca, jer izvlačeći sve najgore iz vlastitog odnosa i uspoređujući to s onim najboljim što vidi od drugih, ta osoba polako i postaje uvjerenja kako je pobacila u odgoju i ulozi majke te kako bi trebala možda uspostaviti veću kontrolu ili bolju razinu komunikacije s djecom, kao način saniranja zamišljene štete. Takav nastavak uglavnom završava loše jer promjena dinamike do tada ustaljenog odnosa majka – kćer više će utjecati na mlađi dio para, dok će onaj stariji, koji bi trebao biti iskusniji, biti suočen s odbijanjem, buntom i optužbama o prevelikoj razini kontrole.

Drugi portret majke prisutan u ovom ciklusu je već spomenuta Judytina majka, koja služi kao većinom komičan lik i podsjetnik na sitnice koje roditelji rade, a mogu živcirati djecu. I kod ovog je lika prisutna projekcija slična kakva je u odnosu Judyta – Tosia, s time da Judyta u svome odnosu s majkom i staje u njenu obranu, kada je potrebno, i protiv nje je, kada joj odgovara.

Ovaj je portret majke usko povezan i sa portretom Judytinog oca te partnerstva koji ima s njenom majkom (partnerstvo je možda najbolji opis jer su u priči razvedeni preko dvadeset godina). U tom partnerstvu uloga majke i oca se nadopunjuju, ali otac je taj koji ispada više naporna strana, nametljiva i poznata po frazama tipa *a da se mene pitalo ili ja bih na tvome mjestu*³¹, dok ona za iste te stvari prima zahvale.

Goik također ima kategoriju majke, ali primjeri koje navodi daleko su od Grocholinih prikaza. Ipak, spominje jednu važnu činjenicu koja je uvijek aktualna u ovom odnosu, bio on fiktivan ili stvaran: "*U odnosu majka – kćer važan je trud obje strane; kako bi se susrele, obje moraju uzajamno izvući iz sebe, primati i davati, osluhnuti sebe i drugu.*"³² Kod Grochole i njenih uloga majki i kćeri taj je odnos uglavnom sveden na probleme u odrastanju i pokušajima izgradnje vlastitog identiteta; uspostavljanja granice između onog što se smatra djetetom i djetinjastim te onime što se smatra odraslom osobom i ponašanja koje odgovara

³¹ "Ja na twoim miejscu..." – Grochola, Katarzyna: *A nie mówiłam!*; prijevod I.Č.; loc 259

³² Goik, Katarzyna: *Kobiety w literaturze*; Park; Varšava – Bielsko-Biała; 2009.; str. 200

tom statusu. Te granice, dosta nove i još nedovoljno čvrste često se prelaze u ponašanju obje strane,

gdje Grochola provodi kroz tri generacije, u kojima ponašanje najmlađe generacije koristi i ona srednja, usmjereno prema najstarijoj generaciji naravno, ali to ne prepoznaje kao istu stvar koju dobiva usmjereno prema sebi. To je kao neki nesvjesni mehanizam u kojem osoba u isto vrijeme želi biti odrasla, ali i dalje ostati djetetom, no ne dolazi do zamjena uloga kako to spominje Goik da se događa kod Hanne Samson u njenoj knjizi *Milošć. Reaktivacija*.

Drugačiji tip majki koje Grochola predstavlja su one koje to tek žele postati, kao što je Renka iz ciklusa *Žabe i Anđeli* te Hanka iz *Drhtaj krila*. Renka predstavlja ženu koja očajnički želi dijete te na sve načine pokušava doći do ispunjenja želje. U njenoj je priči prisutan i element krivice koji osjećaju mnoge žene koje ne mogu ostati trudne, a niti dobivaju dovoljno potpore od supruga. Kod Renke se pokazalo da nije problem u njoj, već u njemu, ali je put do tog saznanja i priznanja bio dalek, jer toliko je lakše i konačno normalno optužiti ženu da je kriva što ne može imati dijete, nego pokušati vidjeti da li je možda problem ne kod nje već kod njega. Kako žene uvijek igraju ulogu majki, krivica je uvijek na njenoj strani.

Društvo je ženu kroz povijest, a sličnih primjera ima i danas, nažalost, gledalo kao na ljudski inkubator koji služi samo za produkciju potomstva i njihovo othranjivanje, dok se kasniji odgoj treba prepustiti muškarcima, jer oni to umiju, to je njihovo pravo. Žena je tu samo za rađanje. Isto tako, ukoliko dijete ne bi bio željeni muški potomak, već na nesreću, djevojčica, krivnja je opet svaljivana na ženu, koja je podbacila prema njima u svojoj jedinjoj ulozi koju ima.

Renkin je portret više produkt stvarnosti nego onaj Judyte, jer pokazuje borbu za ostvarenjem želje, koja je u jednom dijelu ženske populacije možda i najveća od svih – postati majka. To pokušavanje nije uljepšano niti idealizirano već iskren i težak put koji možda niti neće uroditi plodom (ovdje je, jer ipak se radi o književnom djelu, a ne stvarnom životu). Isto tako, Renkino se iskustvo može čitati i kao neka posveta svim ženama koje pokušavaju postati majke, a isključene su iz suvremene književnosti ili krivo optužene kao glavni krivci za neispunjenje te želje.

6.2.1 Pobačaj

Pod odvojenu subkategoriju uloge majke stavljen je pobačaj, koji je u navedenim

djelima spomenut i obrađen na dva načina – kao mogućnost izlaza iz neželjene situacije i kao tragičan događaj prouzrokovan obiteljskim nasiljem.

Pobačaj kao izbor žene spominje se u ciklusu *Žabe i anđeli*, točnije u jednom od pisama na koja Judyta odgovara. Autorica pisma, majka nekoliko djece, traži savjet da li da zadrži dijete, koje bi bilo veliko opterećenje na već ionako težak život ili da ode na pobačaj, što se protivi njenim uvjerenjima. Judyta, kao i čitatelji, može samo razmisliti što bi ona napravila u toj situaciji, ali konačna odluka leži u rukama autorice pisma. Grochola se ovdje tako dotakla teme koje je vrlo aktualna i koja uvijek stvara sukobe mišljenja svih strana, iako bi jedinu riječ u tome trebala imati žena koja se našla pred tim izborom i nitko drugi.

Drugi način na koji Grochola obrađuje ovu temu mnogo je mračniji i pokazuje drugačiju sliku današnjeg društva – zlostavljanje u obitelji i prikrivanje nasilničkog ponašanja. Hanka predstavlja žene koje nisu imale pravo glasa i odluke žele li postati majke ili ne, jer je netko drugi odlučio umjesto njih. U Hankinom je slučaju za pobačaj kriv suprug koji ju je zlostavljao. Hanka ovdje prelazi iz nekog tko je za djetetom žudio iz ljubavi i sreće, želeći njime svoju već idealnu obitelj učiniti još idealnijom, do nekog tko priželjkuje da djeteta nikada ne bude, jer zna da ga ne može roditi i osuditi na život u kavezu zlostavljanja u kojem se sama nalazi. Njeno je dijete i nažalost njegova smrt bila bijeg iz kaveza, ne u novi život već u normalnije okruženje i preuzimanje kontrole nad svojom sudbinom.

6.3 Kćer

Prikaz kćeri u Grocholinim je djelima prisutan u manjem postotku i to kao dio priče koja prati odrastanje i razvoj ili kao pravi lik kćeri, koji je pratitelj glavnog lika i nedovoljno oblikovan da bi se o njemu mogla stvoriti potpuna slika.

U romanu *Pregristi glistu* prikaza uloge kćeri praktički niti nema, jer roman se fokusira na odrastanje i potragu za ljubavlju, a ne opisivanje uloge same po sebi. Budući da je roman najvećim dijelom autobiografija i sjećanja glavnog lika, nema vanjskog pogleda na njen prikaz odrastanja niti ona nudi neke informacije o toj ulozi. Ovdje je u fokusu kronološko sumiranje njenog života i potrage sagledane kroz njoj važne događaje iz prošlosti.

U *Drhtaju krila* opis kćeri ima vrlo značajnu ulogu, jer iz njega proizlazi cijela priča romana i on je ključ potrage za ljubavlju. Bez obzira na veliki značaj kao pokretački element priče, portret kćeri u ovom je primjeru sveden na osjećaj traženja ljubavi i odobrenja oca, koji nije prisutan kroz njeno djetinjstvo; da bi se to kasnije pokušalo kompenzirati i uklopiti u potragu za ljubavlju općenito. Njena se uloga kćeri svela na to da mora biti dobro dijete i ne dosadivati, jer on nema sada vremena za nju, da mora uvijek čekati, a kada su roditelji poginuli, izgubila je i tu posljednju poveznicu sa svojom ulogom kćeri.

No, ono što se na početku knjige činila kao ispovijesti nekoj nepoznatoj osobi ili prepričavanje događaja koji su doveli do nesretnog završetka, na kraju se otkriva kako ona zapravo sve priča svome ocu. Ona mu govori kako ju je cijeli njen život doveo do te točke, u kojoj je ona kroz tolike godine izgubljenosti napokon uspjela povratiti svoju ulogu kćeri koja traži zaštitu oca, ali sada je jedino važno da se ona više ne boji i da je ona dobro, napokon.

Tosia je, zahvaljujući činjenici da je kćer glavnog lika ciklusa *Žabe i anđeli*, Judyte, najbolje portretiran lik kćeri u Grocholinim djelima. Dok je prethodnim opisima kćeri kao ženskih uloga nedostajala dubina, ovdje je ona prisutna i istražena do određene razine, ali i dalje dijelovi njene opisane ličnosti i ponašanja služe samo za pokretanje radnje, a ne razvoj lika kao takvog.

Gledajući Tosiu kao lik, dijete rastavljenih roditelja, tinejđericu i miljenicu oca, može se vidjeti potvrđena činjenica kako ona više žudi za pažnjom oca kojeg viđa povremeno, nego majke s kojom živi. Ovo nije stereotipan prikaz djeteta rastavljenih roditelja, jer pravi se takav opis ne može definirati, već prikaz osjećaja djeteta koje ne prihvaća do kraja ogromne promjene koje se dešavaju u njenom životu te pokušava stvari vratiti na staro (epizoda s izbacivanjem majčinog trenutnog partnera iz njenog života kako bi se na to mjesto vratio njen otac).

Ta bi se situacija mogla nazvati i blago stereotipnom, jer postoji pretpostavka da neće svako dijete prihvatiti novog roditelja i dopustiti mu da zauzme mjesto onog biološkog, koliko god to zauzimanje ima fikcionalan i iracionalan položaj. Problem s takvim opravdavanjem Tosinog ponašanja u ovoj priči je da to za nju ne vrijedi, jer ona nikada nije prihvatila pretpostavku zamjene niti je ona sama prešla u ulogu nove kćeri. Ona je možda prihvatila činjenicu da u majčinom životu postoji netko drugi, ali na tome stvari i ostaju, ona nije okarakterizirana dalje od toga.

Isto tako, gore spomenuta epizoda u radnji nastupa iznenada te odiše prevelikom namještenošću i pozadinskom motivacijom za pokretanjem radnje, a ne razvojem lika, da bi je se moglo smatrati produktom ponašanja Tosie kao predstavnice uloge kćeri. Namjera je bila stvoriti neku napetost među likovima, zaplet koji je bio za očekivati, ali se desio iznenada, a kćer je poslužila kao savršeni katalizator za uvođenje tog iznenađenja.

Nažalost, problemi s portretom kćeri ne zadržavaju se samo na ovome, već i prelaze u područje njenog prikazanog bunta, koji je također tipičan, očekivan. On se svodi na klasičnu sliku tinejdžera danas koji se bune protiv autoriteta, ne poštuju roditelje (u ovom slučaju majku, jer s njom živi, a oca viđa povremeno), iskazivanje stavova ne samo ponašanjem već i modom, frizuram i nastupom "ja sam najpametnija i ja znam sve". Ovaj je prikaz preuzet iz stvarnosti i to ne stvarnosti ponašanja samih tinejdžera već pretpostavke društva da će se oni tako ponašati, a kada oni i naprave najmanji korak koji društvu nalikuje na već zacrtane slike, to se pretvara u portret tipičnog ponašanja.

Drugim riječima, i Tosia je stereotipna, jer svi se elementi njenog ponašanja mogu pronaći u bilo kojem opisu ne samo kćeri, djeteta razvedenih roditelja, ili mlade žene na kraju krajeva, već u toj kategoriji kćeri tinejdžerice, od koje se po nekom zacrtanom modelu očekivanja očekuje samo najgore. Ako se i desi neko pozitivno iznenađenje, ono je gotovo uvijek produkt nekog ranijeg problema koji je sama stvorila i koji sada pokušava popraviti, a to ponovo služi za pokretanje radnje i zadržavanje interesa čitatelja, bez obzira koliko je do tada isto bilo viđeno.

Na jedan je prikaz kćeri vrlo lako zaboraviti, upravo zbog činjenice kako je slabo zastupljen – Judyta. Njena je situacija donekle slična onoj vlastite kćeri, no u ovom je odnosu pažnja usmjerena na komunikaciju i međusobne odnose odraslih, koji u velikom broju kopiraju sliku odnosa djeteta – roditelj. Između Judyte-kćeri i Tosie-kćeri postoji značajna poveznica – obje koriste isti tip ponašanja u komunikaciji s roditeljem, ali je sankcionirana samo jedna strana, i to najmlađa. Judyta koja je jedina u ovom odnosu nositelj dvostruke uloge majka i kćer, negativno doživljava samo ponašanje koje je usmjereno prema njoj te ga pokušava sankcionirati, ali isto to sama usmjerava prema vlastitoj majci, gdje onda nema sankcija, jer je ipak riječ o odraslim ljudima.

6.4 Prijateljica

Prijateljica, bez obzira što je kao ženska uloga vrlo zastupljena u djelima Grochole, sa sobom ne donosi ništa novo niti iskače posebno iz cjeline priča. Njena je primarna svrha, naravno, biti potpora glavnom liku, pa se tu pojavljuje kao najbolja prijateljica, dobra prijateljica ili ona koju se dugo nije vidjelo, ali je i dalje smatrana dobrom. Isto tako, postoji i ona koju se tek upoznalo, prijateljica koja je dobra, ali nije najbolja, pa ona koja se uvijek žali i traži pomoć, prijateljica koja je ostala u prošlosti i samo se ponekad pojavljuje u životu te naravno ona koja će te uvaliti u probleme.

Grochola je u priče uspjela uklopiti sve ove portrete, ali ponovo, nedovoljno i vrlo plošno opisane da bi se mogle smatrati značajnim opisom uloge žene kao prijateljice te da bi imale neku težinu. Njihova je svrha pridonosjenje kompliciranju i razvlačenju radnje, što se posebno odnosi na ove loše karakterizirane, dok one zamišljene kao dobre služe za potporu u težim trenucima i drušvo u dobrim.

6.5 Ljubavnica

Uloga ljubavnice zanimljiva je sama po sebi, jer se često, ako je i spomenuta, ne razrađuje dalje od prvog spomena njenog postojanja, a svaki je daljnji pokušaj opisa tog lika negativan. Grochola u ciklusu *Žabe i anđeli* predstavlja sliku stereotipnog poimanja ljubavnice kako ju vidi prevarena žena – mlađa, ljepša, mršavija, uspješnija u svemu. Ljubavnica je uvijek smatrana po tim zamišljenim kvalitetama boljom od žene i naravno razlogom za raspad braka, ponekad ignorirajući činjenicu da je za to bilo potrebno dvoje.

Kod Grochole stvari odlaze i dalje od ovog tipičnog, jer ona prikazuje i dio portreta ljubavnice ne samo kao ljubavnice, već i kao žene, supruge i majke (uloga supruge i majke koje spadaju pod ulogu ljubavnice nisu pretjerano razrađene). Ljubavnica je ne samo pokretač cijele radnje, jer od te prevare i raspada braka stvari kreću dalje, već i primatelj sličnog tretmana kasnije, kada ona bude prevarena i ostavljena s djetetom.

O Grocholinoj se ulozi žene kao ljubavnice, slično kao i s ulogom prijateljice, zna vrlo malo, a ono iznenađujuće, kao prevarena ljubavnica, služi najviše za nasladu glavnom liku koji uživa u ideji kako niti u tom braku nije sve sjajno te da i ljubavnica, koju je u početku

najviše krivila ne samo za raspad braka već i za odlučivanje o svemu ostalome u ime bivšeg muža, ima priliku iz prve ruke iskusiti kako je biti prevaren.

U ovom je portretu ženske uloge pozitivna činjenica da se autorica potrudila odmaknuti od čistog stereotipa ljubavnice iz stvarnosti te joj dati malo više prostora za razvoj, ali s druge strane, ponovo, ta priča ne služi za razvoj lika kao takvog niti se s njenom proširenom ulogom može dobiti nešto više od stereotipne slike po kojoj nosi titulu.

6.6 Brak

Brak, kao veza dvoje ljudi, spomenut je u svakoj od ovih knjiga, ali istodobno uloge koje je svaki lik ostvario kroz njega uvelike se razlikuju. Upravo zbog toga napravljena je sljedeća podjela na četiri kategorije u koje se mogu staviti likovi i njihove situacije, a koje su donekle i povezane s načinom na koji društvo percipira njihov status.

6.6.1 Udana

Brak, a s time i status udane žene, pojavljuje se u svakoj od obrađenih knjiga te se može podijeliti u dvije osnovne kategorije – sretan i nesretan. Prikaz sretnog braka glavnog lika zapravo i ne postoji – Judytin se novi brak ovdje ne računa jer je vjenčanje bilo tek na kraju ciklusa te se ne zna ništa o tome kako je brak funkcionirao.

Ako sagledamo na brak kao zajednicu dvoje ljudi koji se vole i poštuju te u kojima su obje strane sretno i zadovoljne, malo se toga može reći ovdje o liku udane žene. Jedini takvi prikazi su oni koji se dobivaju od glavnih likova komentirajući brakove drugih i za koje se vidi samo dio priče. Sretan brak, kao što je napomenuto, ne postoji povezan s glavnim likom, što donekle odgovara i toku priče u chick litu, koja je usmjerena na traženje ljubavi, a ne na onu koja trenutno postoji.

U ljubavi koja postoji nema previše mjesta za velike zaplete i nema se kuda uklopiti stereotipi i recikliranje materijala koji prati ovaj tip književnosti, jer je sami okvir pozornice za to preuzak. Traženje pak ljubavi, ili novi život nakon propale veze / braka, otvoren je za sve smjerove te dopušta ubacivanje velikog niza manje i više vjerojatnih situacija i ideja kako doći do tog žuđenog osjećaja, a s njime i statusa, a da bi se to moglo činiti kao odraz čitalačke stvarnosti.

Želja za udajom, pak, u obrađenim djelima, kod nekih je bila povezana sa željom za sigurnošću, pa tako nastaje veza da je udana žena sretna žena koja je sigurna u vezi s izabranim čovjekom i koja se trudi da ta veza opstane bez obzira na prepreke. Iz toga bi se onda mogla izvesti teza da je udaja jedan od snova mnogih žena, jer pretpostavlja upravo tu činjenicu da se vežu uz nekog tko ih voli i uz koga mogu izgraditi obitelj zajedno.

Problem koji ovdje dosta upada u fokus, i ima negativne konotacije, želja je muškarca da žena bude kućanica, da se on brine za nju, jer to je njegov posao, a njena je uloga, kao udane žene briga o njemu i eventualno djeci. Takva je slika prisutna samo u jednom od opisanih romana, u *Drhtaju krila*, gdje brak u pitanju ne stoji samo za vezu već i za zatvor u kojem se žena zatekla i iz kojeg nema izlaza. Ona je ta koja je smatrala da će ovdje dobiti sigurnost i zaštitu, a dobila je upravo suprotno – zlostavljanje i patnju.

Prikaz tog braka ni po čemu nije stereotipan, ali prema nekim kritikama odlazi u preveliku krajnost sa svojim negativnim prikazom ponašanja i događaja. S druge je strane upravo takav opis potreban u današnjem društvu kako bi se ukazalo na sve veći problem povezan sa konceptom sretnog braka i uništila slika kako ljubav podrazumijeva i udarce, uvrede i kontrolu, a sve s ciljem vezanja žrtve uz zlostavljača.

6.6.2 Prevarena

Motiv prevarene žene također se pojavljuje u svakoj knjizi, no varira u svojoj točnosti i važnosti. Hanka, iz *Drhtaja krila*, samo razmišlja o nevjeri supruga te ona nikada nije dokazana, tj. ona ne prihvaća mogućnost njegove nevjere, dok drugi likovi manje ili više djeluju.

U Asinoj priči ona kao lik prevarene žene odlazi u jednom od dva moguća smjera. Nakon što prihvaća njegove isprike kako druga nije bila važna, kako je sve to greška i kako voli samo nju, Asia radi prvu i najveću grešku – ona oprašta i pruža drugu šansu, vjerujući kako još uvijek ima nade. Ona je lik prevarene žene koja zaboravlja na ponos i na to koliko je bila povrijeđena svime te ispred svega stavlja svog supruga i želi pokušati ponovo. Nažalost, to je slika koja se često vidi u stvarnosti, popraćena mišlju kako će taj drugi put sve biti drugačije i kako će oni uspjeti, jer oni se vole i on je priznao pogrešku. Naravno da stvari

gotovo nikada ne idu tim pravcem i ukoliko je netko jednom varao, postoje šanse da će to napraviti ponovo.

Njena uloga prevarene žene završava ubojstvom supruga, jer ona je od prvog sučeljavanja s njegovom nevjerom, vjerojatno, i dalje imala status prevarene žene, iako to nije znala. Njeni postupci na kraju na vrlo drastičan način pokazuju kako se prevara ne može niti oprostiti niti zaboraviti te koliko boli kada se sazna za izdaju.

Slično je u sučeljavanju s nevjerom postupila još jedna prevarena žena – Hanka, koja također sve oprašta i daje drugu šansu. No, dok u Asinoj priči imamo priznanje da je došlo do nevjere i činjenice da ona stvarno igra ulogu prevarene žene, Hanka negira sve dokaze te više povjerenja polaže u riječi i laži svog supruga, nego u njih. Ona je lik nesvjesno prevarene žene, koja sve misli da je suprug vara odbacuje kao svoje maštarije i gluposti, istodobno ignorirajući upozorenja oko sebe vezana za promjene u njegovom ponašanju. Ona ostaje uz njega ne samo iz ljubavi, već iz osjećaja sigurnosti, zbog kojeg se i udala, zapravo, i zbog kojeg je spremna oprostiti i opravdati za njega gotovo sve loše što joj radi.

Judyta kao prevarena žena kreće u drugom smjeru. Ona ne oprašta prevaru niti ima razloga ostati u braku s osobom koja s ljubavnicom čeka dijete. Kod Judytinog lika prevara seže dublje nego kod ostalih, bez obzira što se njena situacija ne može usporediti potpuno s okolnostima u kojima su se našle druge ovdje spomenute žene. Ovdje prevara ne označava samo njegovu nevjeru i to što ima dijete s ljubavnicom, već i to što laže svojoj kćeri, koja ga uvijek idealizira i oprašta mu sve mane mnogo brže nego majci. U ovoj bi se priči vrlo lako uloga prevarene žene mogla proširiti i na kćer, naravno ne iz istih razloga, ali iz osjećaja koji se javljaju kasnije kada se sazna istina.

Pod prevarene se likove može staviti i ljubavnica, koliko god to moglo zvučati neobično i neočekivano. Jola je, isto kao i Judyta, završila kao prevarena žena, jer je on našao novu ljubavnicu kojom je zamijenio staru. Iako se tako nešto vjerojatno ne viđa često u životu (zasigurno postoji mogućnost da se tako nešto desi u stvarnom životu, ali nije poznato koliko često), u ovom kontekstu priče taj potez osporava teorije i stereotipe da je žena kriva za prevaru te da muškarac ne bi varao da mu je ona pružila sve potrebno.

Kod prevara se ne radi o tome koliko jedna osoba pruža drugoj već koliko je taj koji vara spreman riješiti stvari na lakši način i pobjeći od problema nekome drugome, jer nema

hrabrosti ili riješiti situaciju zbog koje se odlučio na to ili prekinuti sve i priznati da ne funkcionira. Za prevaru nema isprike, a opravdanja da su nas partner ili partnerica otjerali u ruke drugih ne stoji, jer osoba koja vara svjesno je to izabrala kao najlakši način rješavanja problema, ne razmišljajući pritom o osjećajima druge strane.

6.6.3 Razvedena

Vjerojatno je najviše stereotipa povezanih s ulogom razvedene žene, jer ona pod sebe okuplja dvije kategorije – onu osnovnu žena te sekundarnu – razvedena. Na razvedenu ženu dio društva često gleda kao na osobu koja se nije dovoljno trudila u braku, koja nije mogla usrećiti svog supruga te upravo nju krive za razvod, bez obzira na okolnosti koje su do toga dovele. Također, razvedena bi žena prema njima trebala biti nesretna i očajna, jer je praktički izgubila cijeli smisao svog života i nikako nije u stanju sada stvoriti novi i bolji život, a pogotovo ako je malo starija.

Judyta kao lik krši takve pretpostavke od samog početka, jer ona ne samo da stvara svoj novi život, već unosi i radikalne promjene u njega i ne odustaje. Ona pronalazi novu ljubav i time dokazuje da je sposobna za mnogo više od same kategorije razvedena u koju pripada neko vrijeme. Kao lik Judyta ne dopušta da je loša iskustva sprečavaju u životu već na njih gleda kao na nešto iz čega može učiti, bez obzira koliko je bila ogorčena na početku svega, a što se može vidjeti iz njenih zajedljivih odgovora na pisma Plavome, njenom budućem suprugu.

Osim Judyte djelomičan portret razvedene žene dobivamo od njene majke, ali kontekst je drugačiji. Dok je kod Judyte razlog razvoda i njenog pripadanja u kategoriju razvedenih bila nevjera supruga, kod njene majke je to vjerojatno bilo neslaganje sa suprugom i prihvaćanje činjenice da je bolje da žive odvojeno i sretno, nego zajedno i da svi pate. Razlozi za razvod nikada nisu bili točno navedeni, tako da je ovo samo pretpostavka proizašla iz njihovog portreta kroz sve četiri knjige. Ona kao razvedena žena ima potpunu slobodu, ali je portretirana i kao osoba koja je s bivšim suprugom ostala u izvrsnim odnosima te se zapravo u nekim trenucima niti ne bi moglo reći da nisu zajedno.

Ovakvi portreti razvedenih žena nisu samo prisutni kao maštarije iz chick lita, u kojem su i dalje slabo zastupljene, već kao odraz stvarnosti u kojoj su žene ravnopravne i ne podliježu stereotipima pod koje ih društvo pokušava strpati. One dokazuju kako raspad braka ne mora značiti raspad njihova života te kako treba skupiti hrabrosti za krenuti dalje.

6.6.4 Ponovno udana

Kao i u kategoriji razvedena, pod ponovo udane spadaju Judyta i njena majka, ali opet uz neke značajne razlike. U Judytinom se slučaju moglo naslutiti kako će nova ljubav i osjećaji koji je povezuju s Adamom jednom dovesti do braka te da je ta veza mnogo jača od one koju je imala s Bivšim. I dok sama nije pridavala veliku važnost činjenici da će se ponovo udati, jer je za nju ljubav bila na prvom mjestu, nekoliko je osoba (Ula, Tosia, Judytina majka) to smatralo velikom greškom, jer za njih pojam braka znači jednom i zauvijek, a ako se nakon razvoda osoba i upusti u neku vezu, pa čak i da dođe do vjenčanja, to se ne može nazvati brakom.

Grochola je tu na vrlo spretan način obradila problem slike novog braka kao nečeg lošijeg i manje vrijednog od onog prvog te prikazala da predviđanja društva, te u nekim slučajevima i onih najbližih, ne moraju značiti da će se tako stvari odvijati. Ovaj je novi početak tu upravo novi život koji počinje i koji se može drugačije oblikovati, ne samo tražeći novu ljubav već i sreću.

Judytina majka donosi drugačiju sliku novog braka, jer se udala za istu osobu drugi puta, ali nakon dvadeset godina razvoda. Judytini su roditelji u toj situaciji prikazani kao dvoje pojedinaca koji su nakon toliko vremena shvatili da im je ipak bolje zajedno te se odlučili ponovo vjenčati, čime Judyta "dobiva ponovo roditelje". U ovom prikazu nema stereotipa, osim ako se njime ne bi smatrala želja djeteta razvedenih roditelja da oni ponovo budu zajedno i sretno. Sretan brak je uglavnom temelj svake takve želje.

Ovaj izraz ponovo imam roditelje vrlo je problematičan, jer da bi netko bio roditelj ne mora značiti da treba biti u braku, niti da mu se razvodom oduzima status roditelja. Tu se radi više o društvenoj slici, a možda ne toliko o stereotipu, kako imati roditelje znači imati njih oba, u braku jedno s drugim, dok je sve ostalo sporedno.

6.7 Zlostavljana

Zlostavljana je kao kategorija koju se može primijeniti na Grocholine likove vjerojatno najteža od svih kako za opisati, tako i za prihvatiti kao sliku stvarnosti. Zlostavljanje nije isključivo ograničeno na ono fizičko, na što nas autorica podsjeća kroz portretirane ranije spomenute likove. Ono uglavnom započinje kao pokoja gruba riječ i polako eskalira, a uvijek je popraćeno cijelim nizom isprika i obećanja nikad više.

Priča Hanke, bez obzira koliko je to okrutno reći, nije niti skandalozna niti nova, a zasigurno nije ni jedina, već je stvarnost koju dijeli mnogo žena koje ne mogu pobjeći iz pakla u kojem su se našle. Zlostavljanje koje je ovdje pokazano odvija se u braku, a zlostavljač, gotovo tipično, sve započinje s prejakim kontroliranjem svoje žrtve, koja u tome vidi sigurnost koja joj je očajnički nedostajala do tada.

Lik zlostavljane žene ovdje priča kako je sve to eskaliralo do udaraca, prijetnji i emocionalnog nasilja u kojem se sva krivica svaljuje na žrtvu, koja se onda osjeća krivom za sve i nedovoljno dobrom. Cilj takvog ponašanja je što više vezati žrtvu uz zlostavljača, oduzeti joj svaku mogućnost slobodnog razmišljanja te razmišljanja kako je to što se dešava krivo i kako ona zaslužuje više. To se ponašanje nikako ne može opravdati riječima i stavovima koje društvo ponekad prima govoreći kako je žena kriva za to, kako treba biti oprezna što govori i radi, jer njena je uloga biti pokorna i savršena, dok je muškarac taj koji ima potpunu vlast nad svim i on zna najbolje.

Grohola je lik zlostavljane žene prikazala kroz sve faze koje prate takvu sudbinu i na dosta brutalan način na koji je završila priču stavila naglasak na činjenicu da, ne samo da to nije ispravno ponašanje, već da iz njega nema lakog bijega. Velik broj zlostavljanih žena u stvarnosti nema priliku pobjeći ili se na to odvaži kada je prekasno, kako je ovdje bilo s Hankom, kojoj njeno nerođeno dijete daje hrabrosti da prekine ovo, a onda plaća svojim životom. Dijete je spasilo majku u ovoj priči, ali prekasno, a kako nakon toga nema nastavka priče, nije poznato ni što se desilo s Hankom niti s njenim mužem.

Kroz lik zlostavljane žene prikazana je i činjenica kako je ne samo teško prepoznati zlostavljanje, već i ga je i teško dokazati, jer okolina vidi samo ono savršeno lice koje se prikazuje u stvarnosti, a žrtva je naučila prikrivati i lagati za sve ostalo. Najbolji je prikaz

ovog ponašanja komentar prijateljice koja je povjerovala kako je Hankinom mužu stvarno stalo do nje i kako se je promijenio.

" – *Hanka, jesi li razmislila što radiš? Znaš, on je u groznom stanju, nisam imala pojma, da je on tako osjetljiv muškarac, nisam ga znala takvog. Nisam mogla ni zamisliti da muškarac može toliko patiti. On tako lijepo o tebi govori... Stvarno je plakao dok je pakirao tvoje stvari.. Da se nisi prenapro odlučila? On preuzima odgovornost za sve loše što je napravio, ipak ljudi se mijenjaju....*"³³

Grochola je upravo tu pogodila u jedan dio njihove osobnosti – manipulaciju. Takvi su tipovi ljudi sposobni za ogromnu razinu manipulacije, a istodobno je vrlo pametno prikrivaju te je izvana teško to prepoznati za ono što stvarno jest.

Zlostavljana žena, ne samo kao lik iz knjige, već i kao kategorija u društvu općenito, uvijek će biti na drugom mjestu, upravo zbog činjenice da je žena, koju društvo cijelo vrijeme pokušava potlačiti i umanjiti njenu vrijednost te zbog stvarnosti u kojoj se govori da je zlostavljanje njena krivica. Društvo vrlo teško osuđuje zlostavljača već je svu krivnju mnogo lakše svaliti na ženu. Grochola je izborom te teme usmjerila fokus na prepoznavanje ponašanja i prikazivanje do kojih granica ono može dovesti ako mu se ne uspije pobjeći na vrijeme.

³³ "- *Hanka, czy ty się zastanowiłaś, co robisz? Wiesz, on jest w strasznym stanie, nie miałam pojęcia, że to taki wrażliwy mężczyzna, nie znałam go takiego. Nie wyobrażałam sobie, że facet tak może cierpieć. On tak pięknie mówi o tobie... Plakał prawie, pakując twoje rzeczy... Może zbyt pochopnie się zdecydowałaś? On bierze odpowiedzialność za wszystko, co złego zrobił, przecież ludzie się zmieniają...*" – Grochola, Katarzyna: *Trzepot skrzydeł*; Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2011; str. 155

7. Stereotipi i stvarnost kod Grochole

Ako bismo Grocholina djela stavili isključivo pod kategoriju chick lita, bilo bi za očekivati da se u njima pojavljuju vrlo jednostavne teme privlačne širokoj ženskoj čitalačkoj publici, što je i jedna od definicija ovog tipa književnosti. Isto tako, knjige bi trebale biti prepune stereotipa o djevojkama ili mladim ženama koje imaju savršeni život, dečka i posao, a onda se nešto neočekivano desi i život im se okrene naopačke, a nakon mnoštva malih, vrlo kompliciranih zapleta, sve je ponovo savršeno. Ovdje stereotipi koje bismo očekivali vidjeti ponekad i nisu toliko stereotipi koliko elementi kroz koje progovara stvarnost. Grochola se njima služi kako bi progovorila ne samo o temama koje se susreću u stvarnosti već i o onima koje se ignoriraju i prešućuju.

Odmak od chick lita napravila je upravo s knjigom *Drhtaj krila* gdje razotkriva elemente i prirodu zlostavljanja žena, gdje ženi daje glas i mogućnost ispričati svoju stranu priče te prikazati koje posljedice ostavlja takvo iskustvo na osobu. To je djelo prije svega ispovijest koja pokazuje stvarnost u kojoj se živi i kako je teško tome pobjeći.

Jedini stereotip prisutan u toj knjizi je ideal ljubavi koja će biti spas, sigurnost i apsolutno sve što je dovoljno za sretan život. Takav stereotip romantične ljubavi u kojem će oboje biti vječno sretni jer pripadaju zajedno prisutan je u književnosti, a pogotovo u chick litu; ali ovdje je pokazana njegova druga strana preko koje se Grochola odmakla od okvira tipičnog chick lita.

Slično se odmicanje vidi i u ciklusu *Žabe i anđeli*, koji ne samo da ruši društvene ideje kako nečiji život treba izgledati nakon razvoda, on ima poruku da život uređujemo mi sami kako želimo te da stvari uvijek mogu biti bolje ili gore, a da od osobe do osobe ovisi kako će ih prihvatiti. Stereotipi koji se pojavljuju u ciklusu ponovo na nekim mjestima nadilaze kategoriju stereotipa jer kroz njih autorica prikazuje stvarnost.

Privlačnost koju čitatelji osjećaju prema ovim knjigama ne leži isključivo u činjenici da je to lagana bezbrižna književnost već u humoru po kojem je Grochola poznata i koji služi

kao podsjetnik da u životu treba uživati. Grocholin najpoznatiji lik zasigurno je Judyta koja je tip osobe sposobne svakome izmamiti osmjeh na lice upravo zbog svoje osobnosti i načina nošenja sa suludim situacijama u koje je autorica baca, a ne zbog samih situacija kao takvih, bile one stereotipne ili ne.

8. Zaključak

Stereotip da je chick lit jednostavna književnost namijenjena isključivo ženama za zabavu točan je, ali u ovim knjigama iz njega progovara i velika doza optimizma, humora, smijeha, čak i u situacijama koje su prikazane na umjetan i šabloniziran način. Grocholine knjige jesu lagane i zabavne za čitanje i nitko im ne može osporiti njihovu popularnost koja se temelji na toj činjenici, ali ona se preko tako jednostavnog žanra uspjela obračunati s nekim od važnih problema društva i staviti žene u fokus priče.

Grocholini su likovi svi od reda određeni osnovnom kategorijom u koju spadaju – sve su one žene i to ih povezuje ne samo kroz knjige kao takve i priče koje su im dane, već i kroz stvarnost koju prikazuju i u čijim se dijelovima može pronaći njihova čitalačka publika. Ovdje su žene svrstane pod razne kategorije koje im i inače daje društvo te kroz koje ih se gleda, ali za razliku od stvarnosti, one nisu toliko u njima zarobljene i ne dopuštaju da ih samo jedna od kategorija odredi u potpunosti.

Najbolji prikaz života i samostalnosti daje upravo lik Judyte koja se bori za sebe. Ona ne smatra da joj je život završio s propašću prvog braka, jer se ne određuje samo kategorijom udane žene, kada zna kako je mnogo više od toga. Judyta na svoj jedinstven način ide dalje i pokušava se snaći u situacijama i izazovima koji su pred nju postavljeni, a koji nisu samo ograničeni na njenu ulogu razvedene žene, majke, prijateljice ili ponovno zaljubljene. Ona pokazuje probleme koje imaju i svi ostali ljudi oko nje, ali istodobno i veliku dozu optimizma i spretnosti u njihovom rješavanju, jer ne dozvoljava da je išta sputa.

Drugačija je situacija u djelima gdje se govori o zlostavljanju i ubojstvu, jer tamo žena kroz svoju ispovijest polako vodi kroz cijelu mrežu koja sačinjava takav život i retrospektivno, kako je to i inače u stvarnosti, prepoznaje kako je do toga došlo. Ove knjige pak govore i podsjećaju da ljubav nije dovoljna i kako žena ne bi smjela pristati na sve i ostati s nekime samo iz osjećaja sigurnosti, želje za zaštitom ili zavaravanja same sebe kako je druga osoba voli, a sama može vidjeti da nije tako. Također, ove knjige podsjećaju na tužnu činjenicu kako u trenutku kada se to prepozna više nema bijega, jer u naravi je svake osobe

pokušati napraviti sve savršeno i ispravno, dati još jednu šansu i vjerovati kako se nismo toliko prevarili da smo završili nesretni.

Grochola na svoj način prikazuje različite strane života, ali u svakoj priči, bez obzira kako ona završila, ostavlja otvoreni kraj za svoje likove i daje šansu čitateljima da osjete nadu kako to nije kraj i kako se stvari nekako uvijek slože te da treba živjeti život kako ga mi želimo, a ne se opterećivati i prihvaćati kategorije kojima nas pritišće društvo. Možda je i ovakav način razmišljanja stereotipan i prihvaćen kao tipično žensko razmišljanje, ali je i dalje bolji od tihog mirenja s činjenicom da netko drugi određuje tko smo i kakva je naša uloga.

Točno je također i da je chick lit lagana književnost, ženska književnost ili bilo koji drugi naziv koji joj se danas pridodaje, prepun stereotipa koje preuzima iz društva i njegovog percepcije žene i njenog mjesta. Problem je sljedeći – da li chick lit potvrđuje te stereotipe te tako žene i dalje osuđuje na status nevinog i nježnog bića koje samo traži ljubav i sigurnost cijelog života, ili upravo stereotipi pomažu da se prepoznaju društvenih mehanizmi te da se polako sruše.

Kod Grochole je zastupljeno oboje. Ona je popularna zbog svog laganog humorističnog stila koji reciklira stvari bezbroj puta i ponavlja situacije s minimalnim razlikama, ali pak, s druge strane, Grochola na temelju stereotipa koje uzima od strane društva daje sliku mogućnosti odmicanja od njih i potvrđivanja stava da je svaka žena drugačija te da svaka ima pravo na slobodan život kakav ona želi.

Ove knjige pripadaju lakoj književnosti te se na trenucima može osjetiti kako je pisanje forsirano, a ne prirodno te kako su neki događaji ubačeni samo da bi odveli radnju dalje. One isto tako pokušavaju navigirati između potvrđenih stereotipa i rušenja istih, izvlačeći očekivanja društva i samog glavnog lika na površinu te onda dajući slobodu izraza objema stranama. Nikada neće biti smatrane velikim djelima, ne zbog činjenice da ih je napisala žena te da govore o ženama, već zbog jednostavnosti kojom odišu i žanra u koji spadaju, na kraju krajeva. No, u nekim malim iznimkama, kao što je *Drhtaj krila*, one se izdižu iz tog dosta uskog okvira vrste književnosti u koju ih se svrstava, nadilaze lakoću stila i tematike koja ih opisuje.

One kroz pristune stereotipe, potvrđene ili još bolje razbijene, pokazuju koji to dijelovi našeg svijeta i života nisu dobar primjer niti ravnopravnosti niti slobode te kako bi ih se trebalo mijenjati. Kada društvo kao jedinica percipira svoje greške i odluči ih ispraviti, doći će do pravog rušenja i raskida sa stereotipima koji se koriste u književnosti kao materija iskaza i ukazivanja na greške, a oni povezani sa ženama, koji su ovdje bili navedeni kao primjer, više

neće biti odraz zamišljene slike kakva je žena, već primjeri pobjede žena nad krivom percepcijom i diskriminacijom.

9. Literatura

1. Grochola, Katarzyna: *Przegryźć dżdżownicę*
2. Grochola, Katarzyna: *Nigdy w życiu*
3. Grochola, Katarzyna: *Serce na temblaku*
4. Grochola, Katarzyna: *Ja wam pokażę!*
5. Grochola, Katarzyna: *A nie mówiłam!*
6. Grochola, Katarzyna: *Trzepot skrzydeł*; Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011
7. Goik, Katarzyna: *Kobiety w literaturze*; Park; Varšava – Bielsko-Biała; 2009.
8. Solar, Milivoj: *Laka i teška književnost*; Matica hrvatska, Zagreb, 2005.
9. Zbornik tekstova *Trivijalna književnost*; Beograd, 1987.
10. <http://www.grochola.com.pl>
11. <http://grochola.wydawnictwoliterackie.pl/index.html>
12. http://pl.wikipedia.org/wiki/Katarzyna_Grochola
13. http://en.wikipedia.org/wiki/Katarzyna_Grochola
14. http://en.wikipedia.org/wiki/Chick_lit
15. <http://www.polskatimes.pl/artykul/944683,grochola-potrzeba-milosci-to-tez-umiejetnosc-kochania-innych-a-czesto-mylimy-milosc-z-pozadaniem,id,t.html>